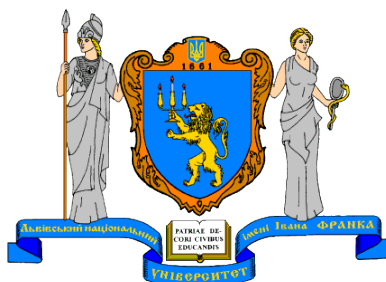

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Філософський факультет
Кафедра психології
Студентське науково-практичне товариство

Дні науки філософського факультету – 2015

Психологічні проблеми сучасності

Тези XII науково-практичної конференції
студентів та молодих вчених

14-15 травня 2015 року

Львів-2015

Психологічні проблеми сучасності: Тези XII науково-практичної конференції студентів та молодих вчених. Львів, 14-15 травня 2015 року. – Львів, 2015. – 78 с.

Редакційна група: Горбаль Ірина

Рекомендовано до друку на засіданні кафедри психології
філософського факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка

Протокол № 20 від 19.05.15

Відповідальна за випуск доц. Галецька І. І.

Збірник містить матеріали доповідей XII науково-практичної конференції студентів та молодих вчених «Психологічні проблеми сучасності», організованої Студентським науково-практичним товариством кафедри психології філософського факультету Львівського національного університету імені І. Франка, яка відбулась 14-15 травня 2015 року.

Матеріали подано в авторській редакції за рекомендацією наукових керівників.

ЗМІСТ

<i>Авраменко Юлія.</i> Особливості захисних механізмів у пацієнтів з розладом сексуальної функції.....	5
<i>Бойчук Уляна.</i> Особливості емоційного вигорання продавців непродовольчих товарів з різним стажем роботи.....	7
<i>Войтович Марія.</i> Особливості самопрезентації старшокласників.....	9
<i>Горбаль Ірина.</i> Як виміряти щастя? Сучасні методи дослідження суб'єктивного благополуччя.....	11
<i>Карпів Тетяна.</i> Особливості страхів чоловіків у період ранньої дорослості.....	13
<i>Карпович Наталія.</i> Особливості ставлення до оцінки в студентів з мотивацією досягнення успіху.....	15
<i>Кашуба Ірина.</i> Соціально-психологічні особливості старшокласників, схильних до політичної толерантності.....	17
<i>Клименко Олена.</i> Задоволеність життям в ситуації обмежених можливостей життєздійснення осіб з різним профілем часових орієнтацій.....	19
<i>Козіна Анна.</i> Особливості часової перспективи та мотивації навчання студентів післядипломної освіти.....	22
<i>Кошик Ольга.</i> Шлюбно-сімейні настановлення юнаків та юнок з різним самоставленням.....	24
<i>Кравчук Анна.</i> Психологічні особливості суб'єктивної оцінки здатності підлітків впізнавати брехню.....	25
<i>Кубрак Ігор.</i> Емоційний інтелект осіб юнацького віку з різними гендерними ролями.....	27
<i>Кузнецова Вікторія.</i> Комунікативна компетентність студентів з різною мотиваційною спрямованістю.....	29
<i>Курилишин Мирослава.</i> Монетарні установки жінок із різними кар'єрними орієнтаціями.....	30
<i>Лабаз Ірина.</i> Психологічні особливості безробітних з різним досвідом працевлаштування.....	33
<i>Любімова Світлана.</i> Особливості етнічної ідентичності студентської молоді східного та західного регіонів України.....	35
<i>Лясковська Світлана.</i> Особливості професійного самовизначення осіб раннього юнацького віку.....	37
<i>Мандзик Тетяна.</i> Місце як об'єкт прив'язаності: психологічний аспект.....	40
<i>Мельник Анна.</i> Психологічний аналіз формування образу політичного лідера.....	43
<i>Олинська Соломія.</i> Особливості ставлення до немовлят матерів, які народили з допомогою кесаревого розтину.....	45
<i>Пильо Юлія.</i> Сенситивність осіб з низьким рівнем стресостійкості в період проведення АТО.....	46

<i>Різник Роман.</i> Актуальні проблеми психології здоров'я.....	49
<i>Стельмащук Христина.</i> Психологічний аналіз понять психологічної, емоційної та стресостійкості.....	51
<i>Терно Ольга.</i> Особливості ригідності осіб з різним рівнем соціальної ізоляції.....	54
<i>Тибор Ірина.</i> Ставлення до себе та до інших осіб юнацького віку, схильних до перфекціонізму.....	56
<i>Тимчук Ілона.</i> Вплив темпо-ритмічної організації музики на пам'ять осіб юнацького віку.....	58
<i>Трофимлюк Анна.</i> Психологічні особливості старшокласників з різними уявленнями про представників своєї та інших етнічних груп.....	61
<i>Тхорів Надія.</i> Самооцінка та самоствавлення як детермінанти професійного самоздійснення осіб зрілого віку.....	62
<i>Устянич Софія.</i> Особливості сексуальності жінок з різним самоствавленням.....	65
<i>Халак Ольга.</i> Особливості прийняття рішень в осіб з мотивацією досягнення успіху.....	67
<i>Цибульська Катерина.</i> Особливості переживання часу в осіб з різним рівнем інтернет-залежності.....	70
<i>Шульц Наталя.</i> Особливості психологічного тяжіння до бідності у студентів.....	72
<i>Ярославський Вячеслав.</i> Психологічні особливості сенсожиттєвих орієнтацій студентів.....	74

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСНИХ МЕХАНІЗМІВ У ПАЦІЄНТІВ З РОЗЛАДОМ СЕКСУАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ

Авраменко Юлія

Львівський національний університет імені І. Франка

Філософський факультет, кафедра психології

Науковий керівник: канд. психол. наук, доц. Католик Г. В.

При здійсненні надходження інформації у свідомість індивіда, включається механізм верифікації інформації, її відбір, аналіз, і розподіл по ділянках мозку, відповідальних за зберігання інформації – спрацьовує механізм психологічного захисту (МПЗ). Це регулятивна система, яка функціонує на рівні несвідомого для збереження самоповаги, усунення психологічного дискомфорту і переживань, що загрожують Я – образу. В сфері сексуальних девіацій часто виявляється така загроза, проте ця тема є малодослідженою.

Професор Зигмунд Фрейд і його дочка Анна Фрейд відкрили захисні механізми. Вони вважали, що з їх допомогою будь-яка інформація із зовнішнього світу, будучи відкинutoю свідомістю, потрапляє, минаючи її, в несвідоме психіки [5].

У вітчизняній психології дослідження МПЗ представлено працями українського психолога Яценка Т. С., який головною функцією психологічного захисту вважає недопущення людиною до власної свідомості розуміння наявності в неї негативних рис характеру [4].

В контексті сучасних досліджень американський психолог Шибутані Т. доводить, що не біологічний організм, а особистість оберігає себе від усвідомлення фактів, неприємних для власної гідності [3].

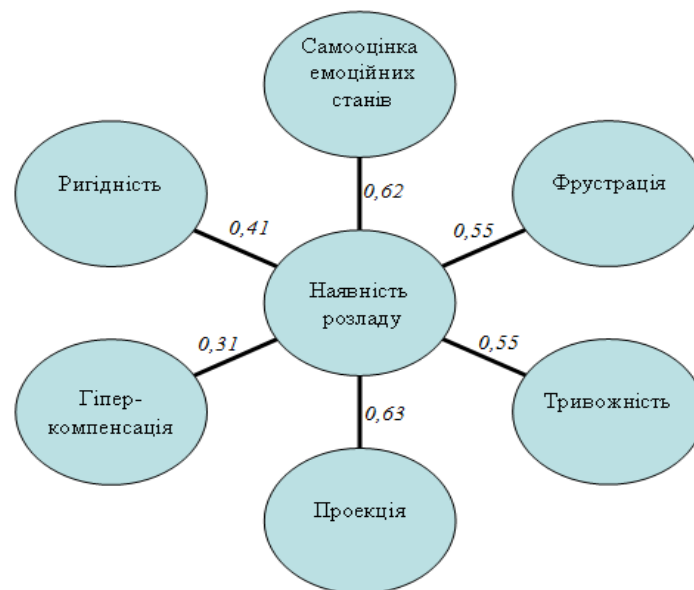
Зазначимо, що сексуальні дисфункції часто мають психосоматичний характер. Виникнення їх пов'язують з труднощами в міжособистісних стосунках, а також внутрішньоособистісних конфліктах людини, таких як страх невдачі, стрес, уникнення, апатія тощо [1].

У фокусі проведених нами досліджень – особливості захисних механізмів у пацієнтів з розладом сексуальної функції. Методологічною основою та фундаментальними дослідженнями для розкриття нашої проблематики є роботи Кришталь В. В., Гульман Б. Л. та Агишевої Н. К. На їхню думку психологічна адаптація до сексуальних дисфункцій може досягатися за допомогою компенсації, псевдокомпенсації і гіперкомпенсації [2].

З метою кращого розуміння особливостей захисних механізмів у пацієнтів з порушеною сексуальною функцією нами було проведено дослідження, в якому приймали участь 40 чоловіків середнього дорослого віку (від 45 до 55 років), з яких 20 з порушеною сексуальною функцією – експериментальна група, та 20 без неї – контрольна група. Метою дослідження було виявити відмінності захисних механізмів у чоловіків з сексуальною дисфункцією та без неї.

Для дослідження нами було використані методика «Індекс життєвого стилю» Плутчика – Келлермана – Конте, що вказує на домінуючі захисні механізми досліджуваних та опитувальник «Міжнародний показник якості ерекції» для виявлення рівня сексуального порушення, опитувальники «Самооцінка психічних станів» та «Самооцінка емоційних станів», а також анкета «Задоволеність сексуального життя».

У результаті опрацювання отриманих даних, виявлено високий рівень фрустрації та тривожності у чоловіків з сексуальною дисфункцією. Їхня самооцінка емоційних станів корелює з сексуальною дисфункцією. Також пацієнти з розладом сексуальної функції більш схильні до оцінки себе як особистості ініціативної, діяльної, цілеспрямованої, активної, пробивної. Ці люди відрізняються темпераментністю, задиркуватістю, поривчастістю, енергійністю, волелюбністю, розкутістю, рухливістю та жвавістю. З цього можна зробити висновок про те, що емоційні стани досліджуваних також безпосередньо пов'язані з наявністю чи відсутністю розладу.

У ході аналізу особливостей захисних механізмів у пацієнтів з розладами сексуальної функції було виявлено, що, загалом, у чоловіків з сексуальною дисфункцією спостерігається більша вираженість майже усіх захисних механізмів. Найбільш домінуючою є проекція, яка є значно вираженішою ніж у чоловіків без дисфункції. Зв'язок спостерігається також з МПЗ заперечення, компенсація, гіперкомпенсація, витіснення, заміщення. Також було виявлено те, що компенсація як механізм захисту є більш характерною для здорових чоловіків на протигагу пацієнтів.

Література

1. Доморацкий В. А. Медицинская сексология и психотерапия сексуальных расстройств. – Москва: Изд. Академический проект. – 2009.

– 470 с.

2. Кришталь В. В., Агишева Н. К. Классификация нарушений сексуального здоровья. – Здоровье мужчины. – 2004. – № 3. – С. 152-153.

3. Шибутани Т. Социальная психология. – Ростов н/Д: Феникс, 1999. – 539 с.

4. Яценко Т.С. Теорія і практика групової психокорекції: Активне соціально-психологічне навчання: навчальний посібник – К.: Вища школа, 2004. – 679 с.

5. Z. Freud A. The Ego and the mechanisms of defense // The writings of Anna Freud, Vol.2, London.

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПРОДАВЦІВ НЕПРОДОВОЛЬЧИХ ТОВАРІВ З РІЗНИМ СТАЖЕМ РОБОТИ

Бойчук Уляна

Львівський національний університет імені І. Франка

Філософський факультет, кафедра психології

Науковий керівник: доц. Грабовська С. Л.

При вивченні професійної діяльності спеціалістів соціономічних професій акцент ставиться перш за все на позитивних аспектах роботи з людьми. Однак саме така діяльність (через високі вимоги, які висуваються до представників цих професій, особливу відповідальність та емоційні навантаження) є найбільш потенційно небезпечною в плані психологічного здоров'я, негативних переживань, пов'язаних із робочими ситуаціями, ймовірністю виникнення професійного стресу та емоційного вигорання.

Проблема синдрому емоційного вигорання знайшла своє відображення у роботах зарубіжних і вітчизняних учених, присвячених змісту, структурі та методам його діагностики та попередження (Х. Фрейденбергер, У. Шуфелі, К. Маслач, А.Беккера, Е.Демероуті, В.Бойко, Н. Водоп'янова, С. Максименко, Л. Карамушка, Г. Ложкін, М.Смульсон, Т. Форманюк Т. Зайчикова, А. Юр'єв, І. Куш, М. Буриш, Н. Левицька, О. Старченкова та ін.).

Поштовхом для проведення дослідження стала модель JD-R (Job Demand-Resources) запропонована А. Б. Беккером та Е. Демероуті у 2007 р. В основі моделі лежать залежності між ресурсами роботодавця, запропонованими працівнику та особистісними ресурсами працівника до вимог, які працівник отримує безпосередньо на робочому місці, відповідно до специфіки його роботи. Автори вважають, що при наданні працівнику якісних ресурсів для роботи (ефективні адаптаційні програми, навчання відповідно до потреб посади, високий рівень організації робочого місця, прозорі, зрозумілі інструкції щодо роботи,

чітко означенні посадові обов'язки) можна попередити емоційне вигорання навіть при високих вимогах до процесу роботи.

В даному дослідженні ми розглянули можливість використання даної моделі для української компанії і проаналізували чи є модель дієвою в наших реаліях. Щоб простежити як працює модель ми дослідили працівників – продавців непродовольчих товарів великої української компанії, яка займається збутом одягу і має сітку магазинів по цілій території України. Компанія, за західним зразком організації робочого процесу, багато уваги приділяє адаптації персоналу на робочому місці, навчанню персоналу (в перші 7 місяців роботи), намагається забезпечити необхідними ресурсами на робочих місцях, має розроблені чіткі інструкції щодо роботи та посадові інструкції для продавців непродовольчих товарів і в цілому відповідає параметрам для застосування моделі JD-R.

В дослідженні взяло участь 80 продавців непродовольчих товарів, жінки та чоловіки віком від 18 до 45 років працівники однієї компанії, з однаковими вимогами та інструкціями щодо роботи та аналогічними посадовими інструкціями.

Ми поділили досліджуваних на три групи відповідно до стажу роботи: 1-ша група – стаж роботи від 1 до 7 місяців включно. В цей період продавці проходять адаптаційну програму розраховану на 2 місяці та навчання (мінімум два тренінги – «Клієнторієнтований сервіс» та «Робота в конфліктних ситуаціях»). 2-га група – стаж роботи від 8 до 23 місяців. В цей період продавці починають отримувати премію за стаж роботи в компанії, забезпечуються за кошт компанії робочим одягом, отримують компенсації при одруженні, народженні дитини, хворобі, смерті близького родича. Проводять різноманітні культурні заходи для підтримки командного духу. Продавці можуть користуватися корпоративними програмами для купівлі одягу. 3-тя група – стаж роботи від 24 до 60 місяців. В цей період продавці отримують подвоєну премію за стаж роботи, за ними зберігаються всі права, як і в другій групі.

В дослідженні були використані методики: методика дослідження рівня емоційного вигорання В. Бойко, методика діагностики соціально-психологічних установок особистості в мотиваційній сфері О.Ф. Потьомкіної, методика дослідження мотивації успіху Т. Елерса, методика дослідження мотивації уникнення невдачі Т. Елерса, методика характеристики емоційності Є. П. Ільїна, багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність».

Було виявлено, що показник стажу роботи не пов'язаний з чинником емоційного вигорання у всіх досліджуваних і можна стверджувати, що зовнішні ресурси, які надає компанія не впливають на виникнення емоційного вигорання, а отже і не можна з їх допомогою попереджувати емоційне вигорання.

Однак, значущі взаємозв'язки між шкалами в трьох групах досліджуваних мають достатньо значні відмінності. Так, наприклад, в

першій групі досліджуваних значну роль в розвитку емоційного вигорання відіграє спрямованість особистості на процес роботи, а не на результат. За спрямованості особистості на результат, яке чітко виражене в 2 і 3 групах, емоційне вигорання не розвивається, різко знижується редукція професійних обов'язків, емоційний дефіцит та резистенція, немає напруження. Можна стверджувати, що при початку роботи продавця, треба направляти його діяльність на досягнення результату, а не тільки акцентувати на правильному виконанні процесу продажі, як продавців вчать на тренінгах.

Також, показник емоційна збудливість відіграє значну роль у всіх групах досліджуваних в процесі виникнення емоційного вигорання. Однак, в 1-й групі має найвищу значущість у виникненні емоційного вигорання і значущість поступово знижується в 2-й та 3-й групах. Одночасно, треба відзначити, що високий рівень мотивації успіху ефективно запобігає виникненню емоційного вигорання продавців у всіх групах.

Отже, інтегрування та застосування JD-R моделі у вітчизняних компаніях для роботи з персоналом щодо попередження емоційного вигорання потребує акцентування на забезпеченні емоційного комфорту персоналу більш ніж на застосуванні матеріальних ресурсів.

ОСОБЛИВОСТІ САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Войтович Марія

Львівський національний університет імені І. Франка

Філософський факультет, кафедра психології

Науковий керівник: канд. психол. наук, доц. Гупаловська В. А.

Наше повсякденне життя побудоване на взаємодії із світом, соціальними контактами, спілкуванням. Під час такої взаємодії ми намагаємось певним чином представити себе іншим для того щоб вони сприймали нас, наприклад, компетентними у певній сфері. На сьогоднішній день феномен самопрезентації залишається одним із найбільш цікавих та досліджуваних. Хоча вивчати його розпочали порівняно недавно. Перша праця, присвячена аналізу самопрезентації, була опублікована у 1959 році І. Гофманом. Проте це явище здобуло певну популярність серед дослідників [1].

Е. Джонс і Т. Пітман створили одну з перших класифікацій стратегій самопрезентації.[5]. Основні стратегії, які були виділені: прагнення сподобатися – інграціяція, самопросування – демонстрація компетентності, приблизно – прагнення служити прикладом для інших людей, залякування.

Д. Тедескі і Ліндсколд виділяють стверджувальний і оборонний вид стратегій. Стверджувальна стратегія передбачає поведінку, направлену на створення позитивної ідентичності в очах оточуючих; оборонна стратегія спрямована на відновлення позитивної ідентичності та усунення негативного образу [3].

Найбільш детальна класифікація стратегій самопрезентації здійснена А. Шутц. Вона виділяє чотири групи стратегій самопредставлення: позитивна самопрезентація, наступальна самопрезентація, запобіжна самопрезентація, оборонна самопрезентація [4].

Самопрезентація може бути позитивна, якщо вона спрямована те, щоб сподобатись іншим, та негативна, яка має на меті представити особу, як негативного персонажа. Найчастіше її використовують для того, щоб оточуючі сприймали людину, як таку, що має владу над ними, а також для того, щоб викликати страх.

Самопрезентація у старшокласників буває різною, це залежить від того, яку роль вони прагнуть відігравати у групі, учасником якої вони є.

Оскільки вони перебувають на етапі життя, коли прагнуть бути дорослими і приймати важливі рішення, тому вони намагаються представити себе соціуму, як серйозних та дорослих, котрим усе можна. Можна спостерігати певну різницю у самопрезентації хлопців та дівчат. Наприклад, для перших вона більшою мірою проявляється у поведінці та спілкування серед однолітків. У дівчат самопрезентація проявляється у поведінці та у зовнішньому вигляді: стиль одягу, використання макіяжу, який притаманний більш дорослим особам. Таким чином вони намагаються підкреслити свою важливість та прагнення до того, щоб дорослі ставились до них, як до рівних собі [3].

Отож, самопрезентація – це надзвичайно цікавий психологічний феномен, який завжди актуальний. Будь-який просоціальний індивідуум стурбований тим, як справити потрібне враження. Особливо актуальною ця проблема стає тоді, коли змінюються соціальні умови: відбуваються радикальні зміни у традиціях, з'являються нові правила поведінки і, відповідно, потрібні нові форми поведінки.

Література

1. Гоффман И. Представление себя другим в повседневной жизни / И. Гоффман. – М.: КАНОН-пресс-Ц, 2000. – 124 с.
2. Кон, И. С. Психология старшеклассника / И. С. Кон. – М.: Просвещение, 2000. – 213 с.
3. Михайлова Е. В. Обучение самопрезентации: учеб. пособие / Е. В. Михайлова – М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2006. – 224 с.
4. Schutz A. Assertive, offensive, protective, and defensive styles of self-presentation: A taxonomy / A. Schutz // Journ. of Psychology. – 1998. – Vol. 132, № 6. – P. 611-628.

5. Jones E. E. and Pittman T. S. Toward a general theory of strategic self- presentation. In J. Suls (Ed.), Psychological perspectives on the self. (Vol. Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1982.

ЯК ВИМІРЯТИ ЩАСТЯ? СУЧАСНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ

Горбаль Ірина

Львівський національний університет імені І. Франка

Філософський факультет, кафедра психології

Науковий керівник: канд. психол. наук, доц. Галецька І. І.

Хоча інтерес до того, що робить людину щасливою, має далекі історичні корені, науково-методологічного підґрунтя він набув лише у другій половині ХХ століття. У цей час вперше з'являються публікації, в яких обґрунтовується доцільність заміни побутово-філософської категорії «щастя» більш чітко окресленими науковими конструктами суб'єктивного та психологічного благополуччя, які, будучи представлені у межах двох конкуруючих підходів до розуміння позитивності людського функціонування – гедоністичному та еудемонічному відповідно – водночас суттєво доповнюють один одного, трактуються як невід'ємні аспекти адаптованості до обставин, психічного та психологічного здоров'я та ін.

Щоб відповідати критеріям науковості, запропоновані конструкти повинні бути верифікованими емпірично, тому важливим етапом у дослідженнях позитивного функціонування особистості є розробка методичного інструментарію для вимірювання рівня його прояву у людини. І якщо феномен психологічного благополуччя із його глибоко екзистенційним наповненням дуже важко піддається емпіричному вивченню, а запропоновані для його дослідження методики (як шкала психологічного благополуччя К. Ріфф, опитувальник CAPS М. Хайда з колегами та ін.) гостро критикуються за їх віддаленість від змісту позитивного функціонування та неоднозначність числових показників «щасливості» людини, то суб'єктивне благополуччя як «широка категорія феноменів, що включає в себе емоційні реакції людини, задоволеність окремими сферами та загальне судження про задоволеність життям» [1, р. 277] має чимало варіантів для вимірювання, кількісного та якісного опису. На сьогодні замість узагальнених питань типу «Наскільки Ви щасливі?», «Наскільки Ви задоволені своїм життям?», «Які Ваші відчуття від життя в цілому?», «Враховуючи усі Ваші справи, Ви б сказали, що Ви... дуже щасливі, трохи щасливі чи нещасливі» використовуються складніше сконструйовані, утім більш валідні та надійні опитувальники, що дозволяють діагностувати особливості ставлення людини до різних аспектів свого життя (шкала

афективного балансу, опитувальник позитивних та негативних афектів PANAS, шкала загальної депресії-щастя, шкала задоволеності життям, шкала суб'єктивного щастя, Оксфордських опитувальник щастя та ін.).

Особливими сучасними методами дослідження суб'єктивного благополуччя є метод зразків досвіду (Experience Sampling Method) або метод екологічних моментальних оцінок (Ecological Momentary Assessment) [3] і метод реконструкції дня (Day Reconstruction Method) [2]. Їх основною особливістю є можливість отримувати регулярні та миттєві звіти від досліджуваних про їх стан у звичних умовах. На думку Д. Канемана, доцільно розмежовувати «пережиті вигоди» та «вигоди, про які людина пам'ятає», її поточні переживання задоволення чи незадоволення та оцінку задоволення чи незадоволення уже після того, як ситуація завершилася (особливо це стосується інтенсивності переживань: якщо загальний знак пережитих емоцій і у поточний момент часу, і на основі ретроспективної оцінки, збігаються, то сприймання тривалості та глибини цих емоцій не є однаковою при різних замірах) [2, р. 5-6]. Узагальнена оцінка людиною задоволеності чи незадоволеності за певний період не є просто сумою її переживань у кожен момент часу, а піддається впливам чималої кількості установок та очікувань.

Метод зразків досвіду передбачає отримання відповідей досліджуваних на запитання, що приходять на пейджер, про поточний стан протягом дня, у тому числі і про рівень щастя. Метод реконструкції дня менш технічно затратний та може використовуватися на широких популяціях, а також має більш чітко окреслені форми виконання завдання. Наприкінці дня досліджуваних просять заповнити щоденники, у яких вони підсумовують ситуації, які трапилися з ними протягом дня, а також детально описують кожен із епізодів, оцінюючи самопочуття у цей час. Інформація про емоційний стан досліджуваних у кожній ситуації дає змогу дізнатися, які з переживань більш детерміновані ситуацією, а які – особистісними чинниками, що дозволяє дізнатися, що може зробити людину щасливою на тривалий час.

Попри існування чималої кількості методів для вивчення психологічних станів людей, що пов'язані із переживанням щастя, відкритим залишається питання: чи можливо взагалі отримати кількісний показник «щасливості»?

Література

1. Diener E. Subjective Well-Being: Three Decades of Progress / E. Diener, E. M. Suh, R. Lucas, H. L. Smith // Psychological Bulletin. – 1999. – No. 125 (2). – P. 276-302.
2. Kahneman D. Developments in the Measurement of Subjective Well-Being / D. Kahneman, A. B. Krueger // Journal of Economic Perspectives. – 2006. – No. 20 (1). – P. 3-24.

3. Scollon C. N. Experience Sampling: Promises and pitfalls, strengths and weaknesses / C. N. Scollon, C. Kim-Prieto, E. Diener // Journal of Happiness Studies. – 2003. – No. 4 (1). – P. 5-34.

ОСОБЛИВОСТІ СТРАХІВ ЧОЛОВІКІВ У ПЕРІОД РАННЬОЇ ДОРОСЛОСТІ

Карпів Тетяна

Львівський національний університет імені І. Франка
Філософський факультет, кафедра психології

Науковий керівник: канд. психол. наук, доц. Волошок О. В.

Психічне та біологічне здоров'я людини, її соціальне функціонування тісно пов'язані із динамікою розвитку та специфікою прояву страхів. Особливо гостро це стосується чоловіків періоду ранньої дорослості, коли перед ними постають питання вибору майбутнього шлюбного партнера, створення сім'ї, початку професійної кар'єри тощо. Вирішення цих завдань, часто, супроводжується емоційними реакціями у вигляді страху та тривожності, переживання чоловіками яких не відповідає суспільним стереотипним уявленням та нормам про чоловічу роль, а тому витісняється або приховується. Такі тенденції негативно впливають на їх внутрішньоособистісне та міжособистісне функціонування. Отже, розуміння особливостей чоловічих страхів, їх специфіки у порівнянні із страхами жінок, дозволить забезпечити ефективну підтримку психологічного здоров'я в осіб чоловічої статі раннього дорослого віку.

Страх – це фундаментальна емоція (емоційна реакція), яка проявляється в ситуаціях загрози з боку реального зовнішнього, усвідомленого об'єкта небезпеки для здоров'я та благополуччя людини. Страх спрямований на мобілізацію енергії у вигляді фізіологічних, мимічних, поведінкових та психічних змін, які відбуваються в організмі з метою уникнення небезпечних ситуацій. Залежно від ступеня реалістичності загрози страхи поділяють на об'єктивні та невротичні, а враховуючи характер і спрямованість загрозової ситуації виділяють біологічні, соціальні та екзистанційні [4], [5], [6], [7], [9].

Страх, як базова емоція, властива усім людям незалежно від статі та віку. Однак, його інтенсивність та прояв часто визначається соціально-психологічними детермінантами. Встановлено, що слабкість і неврівноваженість нервової системи, емоційна нестійкість є чинниками страху в осіб, а тому найбільш толерантними до страху є меланхоліки та холерики [8]. Висока адекватна самооцінка сприяє зниженню особистісної тривожності та кількості страхів, оскільки виступає внутрішнім ресурсом людини у боротьбі із загрозою [2], [3]. Гендерні стереотипи є джерелом розвитку страхів, адже неможливість відповідати

статеворольовим позиціям, очікуванням та вимогам суспільства сприяє появі неусвідомлених чоловічих (гомофобії, бідності, відповідальності) та жіночих (страх за власну зовнішність) страхів. Також гендерні стереотипи визначають особливості прояву цієї емоції. Досліджено, що дорослі жінки більш схильні уявляти ситуацію, яка викликає страх; більш триваліше переживати ситуацію страху та частіше, ніж чоловіки піддаватися негативному впливу емоції на соціальну взаємодію. Встановлено, що жінкам легше виявляти страх у порівнянні з чоловіками [1], [8].

З метою виявлення специфіки чоловічих страхів періоду ранньої дорослості було проведено емпіричне дослідження, в межах якого вивчали інтенсивність та спрямованість страхів у чоловіків та жінок (90 опитаних, з них 45 чоловіків та 45 жінок, віком 20-40 років). Діагностичний інструментарій дослідження – «Методика ієрархії актуальних страхів» Ю. Щербатих.

За результатами описової статистики виявлено, що у досліджуваній групі чоловіків середній інтегральний показник страху є вищим за встановлену стандартизовану норму, а отже можна стверджувати про наявну тенденцію підвищеного рівня інтенсивності страху. Найбільш вираженими є страх хвороби близьких, страх війни, страх перед негативними наслідками хвороби близьких людей та страх відповідальності. Тобто, виявленні страхи та їх інтенсивність у групі чоловіків є реакцією на існуючі події у суспільстві, які сприймаються як загрозові для безпеки, життя і благополуччя. Виражений страх відповідальності, пов'язаний з впливом гендерної стереотипізації суспільства. Оскільки, роль захисника та голови сім'ї передбачає великої мужності і відповідальності, а неможливість реалізувати її у повній мірі (через жорсткі вимоги) супроводжується появою відповідного страху. Згідно з результатами дослідження, чоловікам не властиві страх темноти, замкнутого простору, страхи пов'язані із статевою функцією, тобто ті, наявність яких може свідчити про невідповідність нормі мужності. У досліджуваній групі жінок рівень інтенсивності страху є вищим за середній. Перше місце за інтенсивністю прояву займають страх хвороби близьких та страх війни, на другому місці – страх змії та павуків, далі ідуть страх глибини, висоти. Відповідно до результатів порівняльного аналізу (критерій Т-Стьюдента) чоловікам властивий нижчий рівень інтенсивності страхів ($M=97$, $M=127$; $T=-4$), а також нижчі показники за усіма видами страхів (павуків та змії, темноти, божевілля, майбутнього тощо).

Отже, особливості чоловічих страхів проявляються у тому, що їм властивий нижчий прояв інтенсивності у порівнянні з жінками, а також виражені актуальні страхи та ті, що визначаються гендерними стереотипами.

Література

1. Берн Ш. Гендерная психология / Шон Берн. – СПб: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2007. – 318 с.
2. Волошок О. В. Особисті чинники тривожності студентської молоді / О. В. Волошок // Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. Психологія. – 2012. – Вип. 8 (20). – С. 479-484.
3. Григорян В. Г., Степанян А. Ю. Исследования взаимосвязи самооценки с негативными чертами личности / В. Г. Григорян, А. Ю. Степанян // Вектор наук ТГУ. – 2011. – № 1(4). – С. 162-166.
4. Изард К.Е. Психология эмоций / К.Е. Изард; пер. с англ. – СПб.: Питер, 2000. – 464 с.
5. Ильин Е. П. Эмоции и чувства / Е. П. Ильин. – СПб: Питер, 2001. – 752 с.
6. Ромерк В. Г. Поведенческая терапия страхов [Электронный ресурс] / В. Г. Ромерк // Журнал практической психологии и психоанализа. – 2002. – № 1. – Режим доступа: http://behavior.romek.ru/angst_artikl.htm
7. Фрейд З. Страх / З. Фрейд // Введение в психоанализ. Лекции. – СПб.: Питер, 2007. – 384 с.
8. Чернявский А.Ф. Системное исследование страха: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. пс. наук : спец. 19.00.01. «Общая психология» / А.Ф. Чернявский. – Екатеринбург, 2008. – 26 с.
9. Щербатых Ю. В. Психология страха: энциклопедия / Ю. В. Щербатых. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – 512 с.

ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ ДО ОЦІНКИ В СТУДЕНТІВ З МОТИВАЦІЄЮ ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ

Карнович Наталія

Львівський національний університет імені І. Франка
Філософський факультет, кафедра психології

Науковий керівник: канд. психол. наук, доц. Бородій Д. І.

Одним з чинників, який сприяє самореалізації особистості є мотивація досягнення успіху. У психолого-педагогічній літературі мотивація досягнення успіху трактується як прагнення людини домагатися успіхів у різних видах діяльності і спілкування. У студентському віці мотивація досягнення успіху визначає відповідальність за навчання, прагнення вчитися, любов і захоплення процесом навчання, що проявляється у вияві ініціативи, готовності до успішної навчально-професійної діяльності. Навіть коли є невдача – студенти з мотивацією досягнення успіху виявляють оптимізм, приймають виклик і переборюють труднощі.

З мотивацією досягнення успіху дуже тісно пов'язане поняття «ставлення». За Мясіщевим, поняття ставлення відображає внутрішню сторону зв'язку людини з дійсністю. Діяльність і поведінка особистості визначаються її ставленням до різних сторін дійсності. Найважливішими видами ставлень є потреби, мотиви, емоційні ставлення (приязнь-неприязнь, любов, симпатія-антипатія тощо). Домінуючим ставленням, яке визначає життєвий шлях особистості, є спрямованість або направленість.

Проблемі досягнення успіху та ставленні до навчання присвячено ряд досліджень, зокрема, Г. Астафурова аналізує особливості успішних у навчанні студентів, відзначає чинники успішності студента у навчально-пізнавальній діяльності та виділяє студентів за ставленням до навчання та ставленням до обраної професії. Е. Зеєр акцентує увагу на спрямованості, відзначає, що вона характеризується системою домінуючих потреб і мотивів.

Проблемі мотивації досягнення успіху у студентів у сучасній науковій літературі присвячено ряд досліджень, проте аспект саме в ставленні до оцінки дещо опускається. Цим і зумовлена актуальність вибору нами теми.

Ми поставили перед собою завдання дослідити ставлення до оцінки в студентів з мотивацією досягнення успіху. Для дослідження обрано 109 студентів. Вікова категорія: 17-22 роки. Ми досліджували: 1) рівень самооцінки та рівень домагань у студентів з мотивацією досягнення успіху; 2) рівень їх локус-контролю; 3) зв'язок мотивів навчання з направленістю на знання та направленістю на оцінку.

Результати дослідження показали, що: 1) у студентів присутня мотивація досягнення успіху, хоча вона не домінує; 2) для більшості студентів направленість на оцінку вища, ніж направленість на знання, особливо для студентів, які навчаються на бюджетній формі; 3) для другого і третього курсу властива направленість на оцінку, а для першого, четвертого і п'ятого курсу властива направленість на знання; 4) у студентів гуманітарних напрямків вища направленість на оцінку, а у студентів природничих напрямків вища направленість на знання.

Як свідчить проведене дослідження, ми можемо сказати, що все-таки у більшості студентів домінує низький інтерес до навчання. Відчувається відсутність профорієнтаційного підходу до вибору професії, де б домінуючим мотивом виступали знання і бачення себе як майбутнього професіонала. Очевидними виступають мотиви іншого спрямування – від прагнення отримати диплом до уникнення від армійської служби або навчання «за компанію». Однак, відрадним є те, що для значної частини досліджуваних (майже половина) оцінка і знання відіграють дуже важливу роль. Тобто, у них є домінуючими мотивами є не просто здобувати освіту, а саме знання, стати спеціалістом-професіоналом.

Література

1. Астафурова Г. В. Психологічні особливості студентів успішних у навчанні (стаття <http://www.psyh.kiev.ua>) \ \ Збірн. Наук. Праць. Випуск 3.
2. Ільїн Є. П. Мотивація і мотиви. – СПб., 2006. – 512с.
3. Столяренко О. Б. Психологія особистості // Навч. посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 280 с.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ, СХИЛЬНИХ ДО ПОЛІТИЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ

Кашуба Ірина

Львівський національний університет імені І. Франка

Філософський факультет, кафедра психології

Науковий керівник: канд. психол. наук, доц. Партико Т. Б.

Сьогодні в Україні та світі проблема толерантності набуває все більшого значення в рамках політико-психологічних досліджень. В уявленнях та свідомості сучасної людини відбуваються суперечливі процеси, мають місце складні процеси трансформації політичної свідомості під впливом тогочасних реалій суспільного життя (економічна криза, «помаранчева революція», перепетії позачергових президентських виборів 2014 року, загарбання українських земель, бідність, матеріальне зубожіння). Наслідком цього є помітне зниження рівня толерантності та зростання політичної інтолерантності. З огляду на усі обставини, які відбуваються у суспільстві, актуальним постає питання політичної толерантності та вивчення її значення у психологічних дослідженнях.

Сьогодні політичну толерантність прийнято розглядати через призму міжособистісних стосунків, як різновид взаємодії між політичними партіями, лідерами, об'єднаннями, народом та окремими особистостями, основною ознакою яких є незаперечення та прийняття видимої різниці у політичних поглядах, судженнях, позиціях та діях.

У політико-психологічному напрямку культурної та ціннісної системи суспільства існує три основні рівні для пояснення психологічного змісту політичної толерантності: державний, соціальний (соціальної групи) та особистісний.

З боку держави, політична толерантність виявляється через: визнання, збереження, захист прав людини (особистої свободи слова, свободи вибору, діяльності); гарантування можливості опозиційної діяльності (визнання права опозиції на існування); прийняття політичного плюралізму (існування множини політичних партій, думок) як вияву різноманіття у державі; збереження міжнародних політичних відносин та міжнародна співпраця.

Як на рівні соціальної групи, так і на рівні особистості, політична толерантність представлена як вияв довіри та шанобливого ставлення кожного громадянина до діяльності різних політичних лідерів, партій чи об'єднань; дотримання норм, правил та принципів тогочасних суспільно-політичних програм, навіть якщо вони суперечать власним; визнання принципу рівних правових (свобода слова, вибору), релігійних, культурних можливостей особистості [1].

Політична толерантність є складним механізмом суспільного розвитку, яка не виникає сама по собі, а навпаки є відображенням умов та якості життя у державі.

Розвиток політичної толерантності можливий лише за умови існування зовнішніх та внутрішніх факторів. До зовнішніх (екзогенних) факторів розвитку політичної толерантності відносять: рівень урбанізації; політичну та економічну ситуацію в державі; особливості сімейного виховання; особливості міжособистісних стосунків на рівні формальних (навчальні заклади (школа, ВНЗ), професійне оточення) та неформальних груп (друзі, ровесники). Серед внутрішніх (ендогенних) факторів виділяють ті, які пов'язані із психологічними особливостями суб'єкта політики, зокрема: індивідуально-психологічні особливості (тип темпераменту, риси характеру); особливості емоційної та мотиваційно-вольової сфери та ін. [2].

Проблема формування політичної толерантності під впливом соціально-психологічних факторів особливо актуальна саме для осіб юнацького віку, адже саме у цьому віці починають активно вибудовуватися основні елементи як загальнокультурних, так і політичних цінностей та орієнтацій. Виявлення школярами політичної толерантності або інтолерантності залежить від багатьох умов та факторів, основними серед яких є як соціальні фактори (економічні, демографічні тощо), так і їх індивідуальні психологічні особливості.

Усю різноманітність соціальних факторів, які здатні вплинути на формування та розвиток політичної толерантності у старшокласників, можна поділити на декілька груп, зокрема: соціально-територіальні – місце проживання; соціально-економічні – матеріальне благополуччя, економічний статус сім'ї, рівень освіти батьків; фактори сімейного виховання – стилі та методи виховання дітей, розподіл батьківських ролей, становище дитини у сім'ї, порядок народження; а також фактори сімей групи ризику – це особлива група, яка стосується способу життя та виховання дітей у малозабезпечених, неповних, багатодітних сім'ях [4].

Фундаментальними для розкриття нашої проблематики є дослідження Іоффе Е. Г., Адорно Т., Ліпсета С. та інших, які дозволяють визначити психологічний «портрет» старшокласників, схильних до політичної толерантності.

Так, серед психологічних особливостей старшокласників із високим рівнем політичної толерантності переважають: низький рівень прояву агресивної поведінки та конфліктності у міжособистісних

стосунках, незалежність у прийнятті рішень, впевненість у собі. У структурі мотиваційних потреб переважає орієнтація на підтримку норм державної влади та дотримання загальнонаціональних правил поведінки. У поведінці спостерігається наявність протилежних особистісних рис авторитарної особистості, зокрема: прагнення виявляти емпатію у міжособистісних стосунках, готовність до компромісу та співробітництва, шанобливе ставлення до співрозмовника, дружелюбність. Це особистості, котрі швидко знаходять контакт у стосунках з оточуючими людьми, відзначаються товариськістю, швидко пристосовуються до незвичних умов життя; володіють низьким рівнем тривожності; проявляють незалежність та гнучкість у прийнятті рішень [3]. Отож, соціально-психологічні особливості старших школярів, осіб юнацького віку, суттєво впливають та визначають напрямок розвитку політичної толерантності.

Література

1. Савич І. О. Підходи до класифікації толерантності в політичній сфері [Електронний ресурс]: / І.О. Савич // . – Доступний з: <http://social-science.com.ua/>.
2. Ханстантинов В. О. Фактори розвитку толерантності / В.О. Ханстантинов // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. – Сер.: Політологія . – 2011. – Т. 162, Вип. 150. – С. 83-87.
3. Digest E. Developing Political Tolerance. [Електронний ресурс]: / Eric Digest //.– Доступний з: <http://www.ericdigests.org/2002-2/tolerance.htm>.
4. Harell A. Social Diversity and the Development of Political Tolerance. [Електронний ресурс]: /Allison Harell//. – Доступний з: <http://www.cpsa-acsp.ca/papers-2008/harell.pdf>.

ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ЖИТТЯМ В СИТУАЦІЇ ОБМЕЖЕНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ЖИТТЄЗДІЙСНЕННЯ ОСІБ З РІЗНИМ ПРОФІЛЕМ ЧАСОВИХ ОРІЄНТАЦІЙ

Клименко Олена Євгенівна

Львівський національний університет імені І. Франка

Філософський факультет, кафедра психології

Науковий керівник: канд. психол. наук, доц. Галецька І. І.

Оцінка якості життя та оцінка власного функціонального стану як когнітивні компоненти особистості впливають на побудову бачення життя та розуміння своєї участі у побутові життєвого простору, вироблення когнітивних та адаптаційних стратегій у прийнятті різноманітних життєвих ситуацій.

Задоволеність життям відносять до основних складових суб'єктивного благополуччя. Сукупність суджень людини про якість власного життя, яку вслід за Е. Дінером прийнято називати «задоволеністю життям» відображає когнітивний аспект суб'єктивного благополуччя людини [1, с. 29; 2, с. 25].

Досліджуючи задоволеність життям в ситуації обмежених можливостей життєздійснення, типи та категорії інвалідності і суб'єктивне сприйняття власного функціонального стану стають ще одним, додатковим фактором у формуванні задоволеності життям особистості.

Метою дослідження є встановлення певних прогностичних параметрів у формуванні задоволеності життям в залежності від типу та категорій функціонального обмеження.

У дослідженні прийняло участь 210 осіб з різним типом та різними категоріями інвалідності. Вік досліджуваних становить від 19 до 59 років. Основними критерієм поділу досліджуваних груп є: вродженість чи набутість травми (захворювання), критерій інвалідності (фізичні або ж сенсорні порушення), ступінь функціонального обмеження (1-ша, 2-га чи 3-тя група інвалідності).

Для дослідження задоволеності життям використовувалась шкала задоволеності життям (Satisfaction With Life Scale, SWLS), запропонована Дінером і колегами, яка пропонує респондентам, використовуючи семибальну шкалу, позначити ступінь згоди з п'ятьма альтернативами; для дослідження часових орієнтацій використано опитувальник часової перспективи Ф. Зімбардо ZPTI (адаптація українською мовою О. Сенік).

Для опрацювання отриманих результатів використані методи статистичної обробки даних з допомогою програми Statistica 8.0. (багатофакторний дисперсійний аналіз MANOVA, кластерний аналіз)

Використовуючи багатофакторний дисперсійний аналіз (Manova), за результатами дослідження виявлені взаємозв'язки задоволеності життям, ступеня функціонального обмеження та профіля часової орієнтації (рис. 1).

Розглядаючи задоволеність життям як характеристику, що залежить від типу функціонального обмеження, виявлено, що задоволеність життям, тривалість інвалідності, стать та тип функціонального обмеження є взаємообумовлюючими характеристиками (рис.1). До прикладу, виходячи із отриманого графіку, чоловіки з вродженою інвалідністю за загальним захворюванням є менш задоволеними життям, ніж жінки із таким же ступенем функціонального обмеження. Або ж, жінки є набутою інвалідністю з сенсорними порушеннями є більш задоволеними власним життям ніж жінки з набутою інвалідністю з фізичними порушеннями.

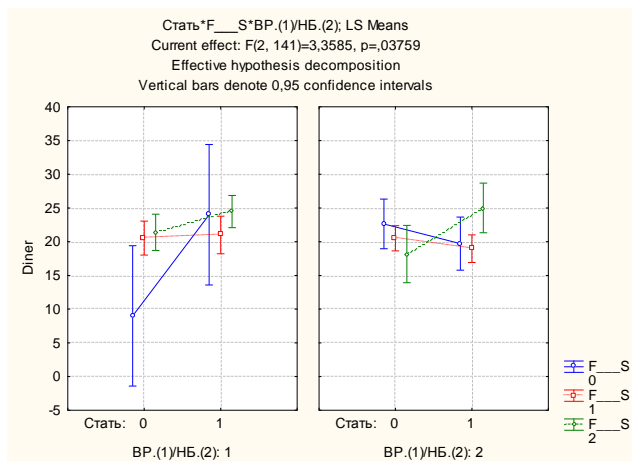

Рис.2. Особливості задоволеності життям у групі осіб з інвалідністю залежно від взаємозв'язку нозології травми, ступеня функціонального обмеження та статі.

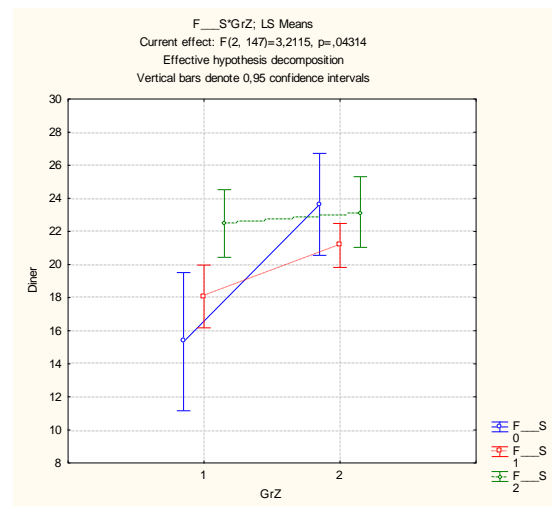

Рис. 2. Особливості задоволеності життям у групі осіб з інвалідністю залежно від взаємозв'язку ступеня функціонального обмеження та профіля часових орієнтацій.

Стать: 0-чоловіки; 1 – жінки;

BP (1) – вроджена інвалідність; НБ (2) – набута інвалідність;

F__S: 0 – інвалідність за загальним захворюванням;

F__S: 1 – фізичні порушення (травма опорно-рухового апарату та ДЦП)

F__S: 2 – сенсорні порушення (травми слуху та зору)

GrZ 1 – профіль з низьким рівнем гедоністичного теперішнього та позитивного минулого

GrZ 2 – профіль з високим рівнем гедоністичного теперішнього та позитивного минулого

Проте, з точки зору психологічного дослідження важливим виявився взаємозв'язок задоволеності життям, типу інвалідності та профілів часової орієнтації (рис. 2). За результатами таких встановлених взаємозв'язків можемо стверджувати: особи з інвалідністю за загальним захворюванням та фізичними порушенням, які увійшли до першого профілю з низькими показниками позитивного минулого та гедоністичного теперішнього є менш задоволеними своїм життям, ніж особи, що увійшли до другого профілю із вищими показниками за часовим орієнтаціями. Особи з сенсорними порушеннями незалежно від профіля до якого вони увійшли мають досить високі показники задоволеності життям.

Таким чином, у дослідженні встановлені деякі прогностичні параметри у вивченні задоволеності життя з врахуванням і психологічних характеристик і з урахуванням типів функціональних обмежень, адже задоволеність життям залежить від оцінки об'єктивних умов та диспозиційних характеристик особистості.

Література

1. Хутка С. В. Проблема вимірювання рівня соціальної адаптованості особистості: визначення ключового індикатора / С.В.

Хутка // Наукові записки НаУКМА. – Т. 70. – Соціологічні науки. – К.: ВД «КМ Академія». – 2007. – С. 27-33.

2. Diner E. Recent findings on subjective well-being / E. Diner, E. Suh, S. Oishi // Indian Journal of Clinical Psychology. – 1997. – № 24. – P. 25-41.

ОСОБЛИВОСТІ ЧАСОВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ ТА МОТИВАЦІЇ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Козіна Анна

Львівський національний університет імені І. Франка

Філософський факультет, кафедра психології

Науковий керівник: канд. психол. наук, доц. Галецька І. І.

Протягом життя людина постійно здійснює певний вибір. Власне здатність обирати та мати власний вибір називають самодетермінацією – це процес, який включає вплив внутрішніх чинників на поведінку людини на відміну від зовнішніх [3]. Здатність людини відмежуватись від загального «поток» в якому всі плывуть (як в плані світосприйняття, так і виключно практичному значенні) є запорукою самодетермінації [2].

Зміна професійної діяльності можна сприймати як «відмежування від потоку», адже змушує людини порушити загальний порядок дій навчання → робота, і повернутись знову до навчання, із значною затратою власних часових, інтелектуальних та інших ресурсів. Тож пропонуємо розглядати процес зміни професії як самодетермінаційний.

На діяльність особистості впливає її уявлення про майбутнє, теперішнє та минуле. Вплив часової перспективи на професійний вибір людини, на її професійне становлення є актуальним питанням в ході сучасних досліджень. Науковці відзначають зв'язок часової перспектив з професійною ідентичністю та відповідальністю, вплив на розвиток професійного «Я» [1] та не зважаючи на численні дослідження, проблема часової орієнтації та мотивації в процесі зміни професії досі лишається мало дослідженою.

Мета нашого дослідження виявити особливості часової перспективи та внутрішньої мотивації студентів післядипломної освіти.

В дослідженні прийняли участь студенти різних вишів Львову, що здобувають другу вищу освіту за спеціальностями: правознавство, психологія та фінанси (97 респондентів). Було використано методіку визначення часової перспективи Ф. Зімбардо, «Методика внутрішньої мотивації» та методіку «Шкала мотивації навчання».

За часовою перспективою досліджуваних було поділено на 3 кластери: I – висока орієнтованість на майбутнє і низька орієнтованість на теперішнє (фаталістичне та гедоністичне); II – орієнтованість на позитивне минуле, середній рівень орієнтації на теперішнє; III –

спрямованість на негативне минуле та фаталістичне теперішнє, найнижчий рівень орієнтації на майбутнє. За допомогою однофакторного дисперсійного аналізу Шеффе ($p < 0.05$) виявлено відмінності за мотивом «почуття значущих стосунків» між орієнтованими на майбутнє ($M = 4.85$) та орієнтованими на позитивне минуле ($M = 4.03$); та відмінність за мотивом «стимуляція» між орієнтованими на позитивне минуле ($M = 3.87$) та негативне минуле ($M = 4.75$).

Отже, орієнтовані на майбутнє студенти післядипломної освіти в навчанні прагнуть задовольнити психологічну потребу приналежності, вмотивовані прагненням зав'язати певні соціальні зв'язки. Спрямовані на негативне минуле та теперішнє прагнуть отримати позитивні емоційні переживання в навчальній діяльності.

Література

1. Алексеева Т. В. Професійне становлення майбутнього фахівця: відповідальність та часова перспектива / Т. В. Алексеева // Фундаментальные и прикладные исследования в практиках ведущих научных школ. – 2014. – №4. – С. 3-17. – Режим доступу: <http://fund-issled-intern.esrae.ru/pdf/2014/4/45.pdf>

2. Леонтьев Д. А. Личностный потенциал как основа самодетерминации / Д. А. Леонтьев [інтернет ресурс] // Ученые записки кафедры общей психологии МГУ. Выпуск 1 / Под общ.ред. Б. С. Братуся, Д. А. Леонтьева. – М.: Смысл, 2002. – С. 56-65. – Режим доступа: <http://institut.smysl.ru/article/16.php>

3. Deci E. L. The «what» and «why» of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. / E. L. Deci, R. M. Ryan [internet resource] // Psychological Inquiry, 11. – 2000. – P. 227-268. – Режим доступа.: http://sdtheory.s3.amazonaws.com/SDT/documents/2000_DeciRyan_PIWhatWhy.pdf

ШЛЮБНО-СІМЕЙНІ НАСТАНОВЛЕННЯ ЮНАКІВ ТА ЮНОК З РІЗНИМ САМОСТАВЛЕННЯМ

Кошик Ольга

Львівський національний університет імені І. Франка

Філософський факультет, кафедра психології

Науковий керівник: д. психол. наук, проф. Островська К. О.

Настановлення – це неусвідомлена особистісна готовність, схильність до певного виду діяльності (Д. Н. Узнадзе).

Шлюбно-сімейна настанова – це позиція особи, щодо шлюбу та сім'ї, сформована на основі досвіду, яка визначає стан готовності до шлюбу і поведінку людини в шлюбно-сімейній сфері [Т. В. Андреева].

Самоставлення є стійким особистісним утворенням, яке практично не змінюється від ситуації до ситуації і залишається незмінним незалежно від віку людини. Р. Бернс визначає самоставлення як афективну складову установки на себе, яка має стійкий характер і володіє різною інтенсивністю залежно від контексту змісту образу «Я».

Ставлення особистості до себе може впливати на різні сфери її життя, зокрема на сімейну сферу, а якщо створення власної сім'ї на даний момент залишається у перспективі, то і на її шлюбно-сімейні настановлення.

На підставі відсоткового співвідношення було виявлено, що група осіб з негативним самоставленням складає 12%, група осіб, які не визначилися щодо самоставлення – 26% і група досліджуваних з позитивним самоставленням складає 62%.

Особи з позитивним самоставленням менш лояльно ставляться до розлучення і більш позитивно до обговорення заборонених сексуальних тем, порівняно з особами з негативним самоставленням.

Шкала «ставлення до обговорення сексуальних тем» обернено залежна від шкал «самовпевненості» та «самоінтересу», а також прямо залежна від рівня «авторитарності».

Підтвердження результатів було отримано у факторному аналізі. Зокрема, шкала «S1» – інтегральне самоставлення (-0,857), шкала «I» – самоповага (-0,663), шкала «II» – аутосимпатія (-0,749), шкала «III» – очікуване ставлення від інших

(-0,699), а також шкала «ставлення до розлучення» (0,573) та «ставлення до обговорення сексуальних тем» (0,599) – об'єднуються у перший за важливістю фактор. Цей фактор пояснює – 15,07% розсіюваності даних.

Шкала «настанови на дітонародження» прямо заєжна від рівня «самоінтересу» та «самопослідовності».

Ці результати також було підтверджено за допомогою факторного аналізу. У фактор другий за вагомістю, об'єдналися такі шкали, як «I» – самоповага (0,505), шкала «IV» – самоінтерес (0,745) та шкала

«ставлення до дітей» (0,824). Цей фактор пояснює 12,39% розсіюваності даних.

Перша гіпотеза підтвердилась з точністю до навпаки. Було припущено, що особи з позитивним самостваленням, більш лояльно ставитимуться до розлучення. А за результатами порівняльного аналізу було виявлено навпаки, що особи з негативним самостваленням більш лояльно ставляться до розлучення, порівняно з особами з позитивним самостваленням.

Також, було припущено, що настанову на важливість дітей у сім'ї, демонструватимуть більше дівчата, аніж хлопці. І справді дівчата, які демонструють тенденцію до позитивного самоствалення, вважають, що роль дітей у їхній майбутній сім'ї є дуже важливою, порівняно з хлопцями. А хлопці, як було досліджено, демонструють тенденцію до негативного самоствалення.

І ще було припущення про те, що особи з позитивним рівнем самоствалення, матимуть настанову на егалітарну сім'ю у більшій мірі, ніж особи з негативним самостваленням. Дана гіпотеза не була підтверджена і не була спростована, оскільки не утворився зв'язок з даною шкалою у жодному з методів статистичної обробки даних.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТИВНОЇ ОЦІНКИ ЗДАТНОСТІ ПІДЛІТКІВ ВПІЗНАВАТИ БРЕХНЮ

Кравчук Анна

Львівський національний університет імені І. Франка

Філософський факультет, кафедра психології

Науковий керівник: асист. Горбаль І. С.

Брехня – це механізм захисту, який виник в соціальному середовищі і притаманний лише людині. Парадоксальним є той факт, що обман засуджується суспільством, але ним же активно застосовується у всіх сферах життя, адже відіграє роль у процесі адаптації людини до життя. Тому дуже важливим є питання вивчення цього психологічного феномену, а також його суб'єктивної оцінки, зокрема, серед підлітків, оскільки вони, приймаючи перші самостійні рішення та вперше стикаючись із питаннями дорослого життя, не завжди здатні впоратись з труднощами, тому вдаються до обману.

Механізм брехні, її переваги і недоліки активно досліджуються багатьма вченими (П. Екман, Є. Спіріца, Т. Гілович, К. Савитський та ін.). Здебільшого психологи вважають, що брехня – це спроба ввести співбесідника в оману за допомогою твердження, яке не відповідає істині.

Існує деяка невідповідність, яка дозволяє викрити людину в обмані, зокрема: а) нечітка лінія поведінки; б) невідповідність емоційного прояву

сказаній інформації; в) страх та докори сумління, які супроводжують поведінку; г) помилки на невербальному рівні, які особливо часто досліджуються вченими.

П. Екман робить акцент на мікровиразі, як прояві істинних емоцій людини на короткий проміжок часу [1, с. 106]. На думку автора, саме мікровираз є найвиразнішим сигналом того, що особа повідомляє неістинну інформацію. А. Піз виявив що більшість повідомленої брехні супроводжують рухи, в яких відбувається взаємодія руки та обличчя [2]. Є. Спіріца наголосив на важливості спостереження за взаємодією усіх жестів людини [3], оскільки їх сукупність відображає помилки невербального рівня під час обману. Особливий аспект у вивченні особливостей цього феномену становить вивчення «ілюзії прозорості» як механізму когнітивного викривлення, відкритий у 1998 р. Т. Гіловічем, В. Медвек та К. Савіцкі. Цим терміном описують «тенденцію людей помилково вважати, що їх внутрішній стан «прозорий» більше, ніж це є насправді» [4]. Мета цієї роботи – дослідити «ілюзію прозорості» з точки зору суб'єктивної оцінки підлітком власної здатності впізнавати брехню, з'ясувати, від чого залежить ця здатність, та виявити її зв'язок із особистісними характеристиками підлітка. Також актуально дослідити, чи підліткам загалом властиво переоцінювати власну здатність розпізнавати брехню, з'ясувати, чи міра поданої інформації та емоційний інтелект впливають на міру розпізнання неістинної інформації.

Для реалізації цієї мети було організовано експеримент, що є модифікацією експерименту Т. Гіловіча з колегами [4]. Підліткам було запропоновано розпізнати міру подання неправдивої інформації дослідником (залежна змінна) залежно від факту вказівки на її наявність та на кількість неправдиво вказаних фактів (незалежна змінна). У дослідженні взяли участь 50 підлітків, серед яких 14 хлопців та 36 дівчат. Окрім експериментального впливу, було здійснено діагностику рівня емоційного інтелекту підлітків, а також запропонована шкала щирості, взята з опитувальника Айзенка ЕРІ.

Виявлено, що підліткам властиво переоцінювати власну здатність впізнавати брехню інших (суб'єктивна помилка – 31%). Така помилка не залежить від статі, але пов'язана з брехливістю підлітка. Чим частіше бреше досліджуваний, тим менша суб'єктивна помилка (25% для тих хто бреше часто, 31% – інколи, 32% – рідко), що пов'язано з чутливістю до брехні, яка базується на особистому досвіді. Досліджувані, які не знають кількість неправдивої інформації, в більшій мірі викривають обман, що пов'язано з необмеженістю у виборі. Рівень довіри досліджуваного вищий, якщо він не впевнений у тому, що йому брешуть (59,38% – якщо не впевнений, 68,38% – якщо впевнений). Емоційний інтелект не має чіткого співвідношення з впізнаванням брехні, що найімовірніше пов'язано з недостатньою емоційною зрілістю підлітка.

Отже, усі дослідники феномену брехні наголошують на великих труднощах розпізнання та виявлення обману в звичайних життєвих

ситуаціях. І хоча психологами було виявлено деякі найтипівіші помилки людини, що повідомляють про сказану неправду, необхідний практичний досвід, щоб навчитись остаточно відрізнити правду від брехні. В ході експерименту було встановлено, що суб'єктивна оцінка брехні підлітка залежить від кількості наданої інформації, від його індивідуальних особливостей: міри відповідальності за власні помилки, особливостей комунікативних навичок, впевненості в своїх можливостях та майбутньому дні, від життєвих цілей та підготовки до майбутньої професії.

Література

1. Екман П. Теорія брехні / Пер. з англ. – К.: КМ Publishing, 2014. – 320 с.
2. Пиз А. Язык телодвижений. – СПб.: Издательский дом Гутенберг, 2000. – 186 с.
3. Спирица Е. Как распознать ложь в общении? – М.: «МЕТА-K&T», 2009. – 67 с.
4. Gilovich T. The Illusion of Transparency: Biased Assessments of Others' Ability to Read One's Emotional States / T. Gilovich, V. H. Medvec, K. Savitsky // Journal of Personality and Social Psychology. Vol. 75, No. 2. – 1998. – P. 332-346.

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ З РІЗНИМИ ГЕНДЕРНИМИ РОЛЯМИ

Кубрак Ігор

Львівський національний університет імені І. Франка
Філософський факультет, кафедра психології
Науковий керівник: д. філос. наук, проф. Гапон Н. П.

Вивчення емоційного інтелекту в рамках дослідження юнаків з різними гендерними ролями є актуальною проблемою для психології.

Емоційний інтелект є особливим типом інтелекту, який представляє собою складний конструкт, що складається з ряду таких здібностей: сприйняття емоцій, розуміння емоцій, керування емоціями, усвідомлення емоцій; ці здібності, в цілому, спрямовані на себе та інших, а також слугують цілям поліпшення адаптованості до умов зовнішнього середовища; функціонування його базується на трьох механізмах: емоційність, управління емоціями, спеціалізовані центральні механізми.

На сучасному етапі можна виділити кілька зарубіжних моделей емоційного інтелекту: Дж. Меєра, П. Селовея і Д. Карузо; Д. Гоулмана; Р. Бар-Она; Р. Купера. Першу з них можна віднести до моделі здібностей, решту – до «змішаних» моделей. Моделі емоційного інтелекту, які розробляються на території пострадянського простору,

зазнають на собі впливу зарубіжних підходів. Найбільш відомими є моделі Д. В. Люсіна, М. А. Манойлова.

Гендером є т.зв. «соціальна стать» людини, яка штучно сконструйована суспільством, і є наслідком його історичного розвитку. Гендер виступає регулятором нашої поведінки, впливає на бачення самого себе та сприйняття інших людей, чому сприяють гендерні стереотипи.

Гендерні стереотипи формуються внаслідок стереотипізації людей за статевою ознакою, а також через багаторічний досвід розподілу праці та існування біологічних відмінностей, які екстраполюються на психологічні.

Гендерні стереотипи діють як соціальні норми. Нормативний та інформаційний тиск змушує нас підкорятися гендерним нормам. Дія нормативного тиску полягає в тому, що ми намагаємося відповідати гендерним ролям, щоб отримати соціальне схвалення і уникнути соціального осуду.

Гендерні ролі можна розглядати як зовнішні прояви моделей поведінки і відносин, які дозволяють іншим людям судити про приналежність індивіда до чоловічої або жіночої статі.

Необхідно підкреслити, що гендерні ролі були б неможливими без гендерної соціалізації.

Гендерна соціалізація – процес, за допомогою якого людина навчається моделям поведінки в суспільстві, цінностям, відповідним поняттям, що є «чоловіче», а що – «жіноче».

Основними психологічними механізмами гендерної соціалізації є процес ідентифікації, соціальні підкріплення, усвідомлення, розуміння статевої соціальної ролі, соціальні очікування, гендерні схеми [2].

В процесі гендерної соціалізації людині, залежно від її гендеру, будуть властиві різні інтереси, моделі поведінки та психологічні якості.

Структура рольових норм чоловіків, яку описали Томпсон і Плек, складається з трьох чинників:

1. очікування, що чоловіки завойовують статус і повагу інших (норма статусу);
2. норма твердості, яка відображає очікування від чоловіка розумової, емоційної і фізичної твердості;
3. очікування, що чоловік повинен уникати стереотипно жіночих занять та видів діяльності (норма антижіночності) [1].

Отже, аналіз особливостей впливу гендерних норм в цілому, а також саме тих норм, дотримання яких вимагають від чоловіків, вказує на те, що деякі особливості емоційного інтелекту у чоловіків можуть бути пояснені через норми чоловічого гендеру. Так, наприклад, норма емоційної твердості призводить до замкненості та відчуженості. Норма фізичної твердості виражається у схильності до ризику. Норма інтелектуальної твердості спричинює домінування раціональності над почуттями у прийнятті рішень. Норма антижіночності може призвести до

меншої контактності чоловіків поза рамками ділової сфери, а також до низької комунікабельності. Норма статусу веде до кар'єризму і переважання у системі цінностей професіональних інтересів.

Література

1. Берн Ш. Гендерная психология / Ш. Берн. – СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2007. – 320 с.
2. Малкина-Пых И. Г. Гендерная терапия. – М.: Эксмо, 2006. – 552 с.

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СТУДЕНТІВ З РІЗНОЮ МОТИВАЦІЙНОЮ СПРЯМОВАНІСТЮ

Кузнецова Вікторія

Львівський національний університет імені І. Франка

Філософський факультет, кафедра психології

Науковий керівник: д. психол. наук, проф. Островська К. О.

Із нестримним розвитком суспільства та великою важливістю соціальних зв'язків і спілкування, постає проблема його ефективного здійснення, набуття комунікативних навичок, вмінь, їх вдосконалення, формування комунікативної компетентності. Комунікативна компетентність включає систему знань та вмінь (технік), що забезпечують успішне протікання комунікативних процесів у людини в різних ситуаціях спілкування. Одним із важливих компонентів формування комунікативної компетентності та ефективного здійснення процесу комунікації є мотиваційна спрямованість особистості. У зв'язку з цим впливає актуальність обраної теми наукового дослідження.

Метою дослідження є аналіз комунікативної компетентності осіб студентського віку, з різною мотиваційною спрямованістю. Об'єктом дослідження у даній роботі є феномен комунікативної компетентності. Предметом виступає комунікативна компетентність студентів, які виявляють різну мотиваційну спрямованість.

Комунікативна компетентність – це система внутрішніх ресурсів ефективної взаємодії: позицій спілкування, ролей, стереотипів, установок, знань, умінь, навичок, що визначають ефективність спілкування. Крім особистісних особливостей до комунікативної компетентності входять особливості пізнавальних процесів й емоційної сфери. Під мотиваційною спрямованістю розуміють систему домінуючих мотивів. Провідні мотиви підпорядковують собі всі інші й характеризують будову всієї мотиваційної сфери людини.

Методики, що використовувались у даному дослідженні наступні: «Методика дослідження соціально-комунікативної компетентності (В.Р.Овчарова)», «Методика діагностики комунікативної соціальної компетентності (КСК)», «Методика діагностики міжособистісних

відносин» (Т.Лірі)», «Діагностика мотиваційної структури особистості» (В.Е.Мільман). З метою отримання більшої інформації про досліджуваних та детальнішого аналізу чинників, які впливають на комунікативну компетентність було використано анкету. Для аналізу даних, отриманих в процесі дослідження, було використано методи статистичного опрацювання даних (кластерний аналіз, порівняльний аналіз, кореляційний аналіз) та метод якісної обробки отриманих результатів.

У досліджуванні взяло участь 50 студентів Львівського національного університету імені Івана Франка віком від 20-23 років. З них 21 особа чоловічої статі та 29 осіб жіночої статі. У ході даного дослідження, за допомогою кластерного аналізу було виділено 2 кластери (групи) за шкалами мотиваційного профілю. Кластер 1 названо “Особи, які мають меншу мотиваційну спрямованість”. Кластер 2 названо “Особи, які мають більшу мотиваційну спрямованість”. Особи, які менш схильні до мотиваційної спрямованості демонструють комунікативну незграбність, відчувають труднощі в спілкуванні, їм не вистачає винахідливості, вони замкнені, замріяні, боязкі, мовчазні, негнучкі, часто ніяковіють. Вони є повільними, малоактивними, їм важко приймати рішення, у них низька мотивація досягнення. Не мають вираженої потреби у тому, щоби відповідати загальноприйнятим нормам поведінки, не схильні до домінування, а навпаки готові підпорядковуватись іншим для забезпечення власної непричетності до важливих справ. Особи, які більш схильні до мотиваційної спрямованості легше входять в будь-яке товариство, мають багато друзів, люблять приймати гостей та викликають симпатію в оточуючих. Справляють враження оптимістичних людей, що володіють швидкістю реакцій, високою активністю, вираженою мотивацією досягнення, екстравертованістю, легкістю і швидкістю в прийнятті рішень. Вони легко вживаються в різні соціальні ролі, вони гнучкі в контактах, комунікабельні, доброзичливі, прагнуть до активної діяльності. Їхня загальна позиція є домінантною у міжособистісних стосунках. У зв’язку із вищесказаним, їх можна назвати комунікативно компетентними.

МОНЕТАРНІ УСТАНОВКИ ЖІНОК ІЗ РІЗНИМИ КАР’ЄРНИМИ ОРІЄНТАЦІЯМИ

Курилович Мирослава

Львівський національний університет імені І. Франка
Філософський факультет, кафедра психології

Науковий керівник: канд. психол. наук, доц. Гупаловська В. А.

Гроші – це необхідний атрибут життєдіяльності особистості, особлива економіко-психологічна категорія, яка передбачає

використання грошей з однієї сторони як міри вартості, засобу обігу, платежу та нагромадження, а з іншої – як важливого фактору формування психіки людини у виживанні, існуванні, самозадоволенні, посіданні певної страти в суспільстві, що впливає на зміну свідомості та поведінки людини і вибудовує в процесі її життєдіяльності певне ставлення до грошей.

Теоретичний аналіз психологічної літератури дає можливість виділити два підходи до розуміння поняття «ставлення до грошей» – західної психологічної практики та вітчизняної. Розбіжність цих поглядів була проаналізована у працях української дослідниці Сімків М. В і пов'язана вона із складністю англomовного перекладу, бо у західноєвропейській та американській психології існує термін «Money Attitude», який у дослівному перекладі звучить як “грошова установка” або «ставлення до грошей» і досліджується науковцями в якості соціальної грошової установки. В даному контексті під монетарною установкою розуміють самостійну категорію, яка не включена в систему ставлення особистості і виражається через позитивну чи негативну реакцію стосовно грошей, яка може виявлятися у формі переконань, почуттів чи готовості до дії. Натомість, українські та російські дослідники здебільшого досліджують монетарні установки, як компонент ставлення до грошей у контексті загальної концепції ставлення особистості до навколишньої дійсності Мясіщева В. М. Під поняттям «ставлення до грошей» тут розуміється суб'єктивне, усвідомлене, оцінкове уявлення про гроші, яке формується в результаті особистого досвіду.

Опираючись на теоретико-методологічну базу цих підходів, ми розглядатимемо ставлення до грошей через призму монетарної установки та виявимо відмінності грошових установок у жінок із різними кар'єрними орієнтаціями.

Формування монетарних установок пов'язане із багатьма чинниками: статтю, віком, освітнім рівнем, соціальним оточенням, економічним становищем, особистісними характеристиками та соціально-економічним статусом особистості. Під впливом цих факторів в людини формується певне ставлення до грошей та вибудовуються професійні цілі та кар'єрні орієнтації, наявність яких допомагає їй просуватися у професійній діяльності, щоб зайняти бажане соціально-економічне становище в суспільстві.

Для збору емпіричних даних було використано модифіковані варіанти методик: «Шкала грошових переконань та поведінки» А.Фернема та «Шкала грошової етики» Т.Танга. Автором модифікованих українських варіантів є Сімків М. В.. Використовувався тест-опитувальник «Якорі кар'єри» Е.Шейна, тест «Самоактуалізація особистості» Е. Шостром, «Опитувальник термінальних цінностей» І. Сеніна та розроблена нами анкета.

В емпіричному дослідженні взяло участь 90 жінок працездатного віку (від 21 до 59 років), з яких 52 особи – жительки міста, а 38 осіб проживають у сільській місцевості.

Результати отримані в групі досліджуваних та опрацьовані за допомогою методів статистичної обробки даних свідчать про наявність трьох яскраво виражених кластерів за кар'єрними орієнтаціями. До першої кластерної групи увійшли досліджувані, у яких всі кар'єрні орієнтації на рівні вище середнього; до другої – досліджувані, у яких серед кар'єрних орієнтацій домінують Менеджмент і Підприємництво; до третьої – досліджувані, у яких всі показники по кар'єрних орієнтаціях низького рівня.

Варто зазначити, що в групі досліджуваних серед жінок, які проживають в місті та селі була виділена структура професійної Я-концепції. Професійна структура Я-концепції жительок міста складається із ієрархії кар'єрних орієнтацій, спрямованих на слугування добру, інтеграцію стилів життя та автономію. У жінок, які проживають у селі, професійна Я-концепція містить кар'єрні орієнтації, спрямовані на слугування добру, стабільність роботи та місця проживання та інтеграцію стилів життя. Отож, основою відмінності є орієнтація: у жительок міста – прагнення робити все по-своєму, звільнившись від організаційних правил та обмежень, а у досліджуваних, які проживають у селі, – орієнтація, обумовлена потребою в безпеці, стабільності та передбачуваності майбутніх подій.

Жінки, досліджуваної групи, характеризуються яскраво вираженими переконаннями щодо грошей, які проявляються з однієї сторони, у неадекватній поведінці з грошми, невмінні контролювати своє фінансове становище та приймати рішення стосовно покупок, а з іншої – у грошовій одержимості, постійному відчутті потреби в грошах та бажанні їх примножити. Загалом, серед досліджуваних переважає негативна монетарна установка – гроші виступають коренем всього зла, а витрачання коштів супроводжується гострим відчуттям втрати, потребою ретельно планувати свій бюджет та обдуманно витратити гроші. На думку досліджуваних, гроші не є гідними пошани, їхня наявність не сприяє вираженню власної компетентності та досягненню поваги у спільноті.

Жительки села вбачають у грошах засіб, за допомогою якого можна впливати на інших людей та досягати, таким чином, власних цілей, натомість досліджувані, які проживають у місті – це люди, не схильні до економії та накопичування грошей, приховування свої доходів від близьких та друзів.

Отож, в групі досліджуваних жінки із домінуючою кар'єрною орієнтацією на професійну компетентність оцінюють гроші як зло, засіб досягнення влади та схильні до неадекватної поведінки по відношенні до грошей. Особи із кар'єрною орієнтацією на підприємництво оцінюють гроші як благо та можливість досягати власних цілей впливаючи на

інших людей. Досліджувані, які схильні до конкуренції, націлені на вирішення важких завдань та подолання перешкод, характеризуються невмінням передбачати власний бюджет і розраховувати фінансові витрати. Натомість, серед жінок, в яких домінуючою є кар'єрна орієнтація на інтеграцію стилів життя, гроші виступають засобом досягнення успіху, свободи та влади.

Література

1. Зубіашвілі І. Соціально-психологічна сутність грошей // Соціальна психологія. – 2008. – №1 (27). – С.128-141.
2. Сімків М. В. Соціально-психологічні аспекти ставлення до грошей / Сімків М. В. // Вісник Соціогуманітарні проблеми людини. – 2010. – №5. – С. 209-217.
3. Furnham A., Argyle M. The psychology of money. London: Routledge, 1998.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ БЕЗРОБІТНИХ З РІЗНИМ ДОСВІДОМ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ

Лабаз Ірина

Львівський національний університет імені І. Франка

Філософський факультет, кафедра психології

Науковий керівник: канд. психол. наук, доц. Партико Т. Б.

На сучасному ринку спостерігається суттєва відмінність між знаннями молодих спеціалістів та вимогами їхній потенційних роботодавців при працевлаштуванні на перше місце роботи. Відповідно, більшість компаній прагнуть шукати випускників, які уже мають практичний досвід роботи. Дослідження безробітних виявили, що безробітні з досвідом роботи у своїй професійній сфері є більш впевненими у власних силах, вони більш оптимістичні та емоційно стабільні у своїх пошуках. Ці психологічні характеристики мають вплив на подальший вибір стратегій пошуку роботи [2].

Відповідно, метою роботи є з'ясування психологічних відмінностей між аплікатами за наявністю досвіду працевлаштування. Для виявлення статистично значущих відмінностей для нормально розподілених груп використано порівняльний t-тест Стьюдента (рис. 1).

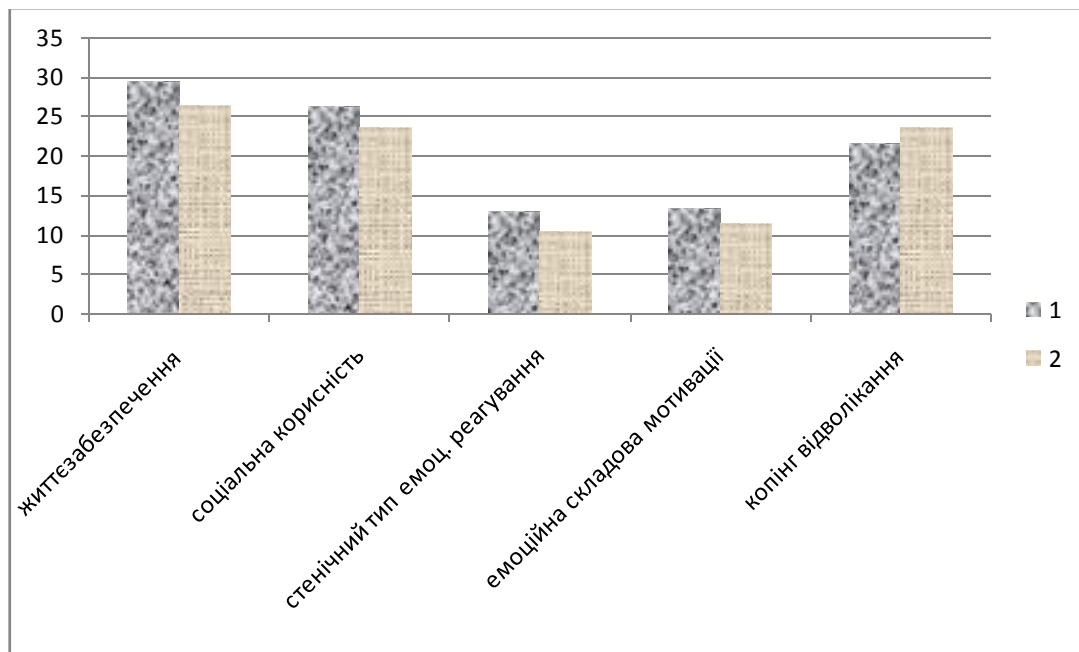

Рис. 1. Порівняння психологічних особливостей безробітних з різним досвідом роботи

Примітки:

- відмінності значущості на рівні $p < 0,05$;
- 1 – безробітні з наявним досвідом працевлаштування; 2 – безробітні без досвіду працевлаштування

З рис. 1 бачимо, що для безробітних з наявним досвідом працевлаштування характерні вищі показники практично усіх шкал: життєзабезпечення ($M=4,2$), соціальна корисність ($M=26,2$), стенічне емоційне реагування ($M=12,94$) та емоційна складова мотивації ($M=21,45$). Отже, дана група безробітних більш схильна до активних, діяльнісних емоційних переживань, при цьому зберігаючи конструктивну позицію в складних ситуаціях. Вони прагнуть певної стабільності життя та бути бажаними або необхідними для функціонування суспільства. Ці тенденції можна назвати більше зрілими і пояснити, зокрема соціально-демографічними показниками, оскільки серед безробітних з досвідом роботи, вищий рівень старших осіб, які мають сім'ю та дітей.

Для безробітних без досвіду працевлаштування характерний вищий рівень копінгу відволікання ($M=21,45$). Дана група в стресових ситуаціях більш схильна звертати увагу на будь-які інші життєві теми, які вважаються більш «важливими». Молода людина може вважати, що робота їй зараз не надто потрібна або знаходити собі заняття в інших сферах життя. Безсумнівно, що пошук роботи є серйозною стресовою ситуацією для молодого людини, проте, як зазначає у своїх роботах Ковальська Н.В. базовими соціально-психологічними якостями особистості молодого спеціаліста є рішучість, цілеспрямованість, самостійність, спрямованість на успіх та вибрані стратегії подолання

стресової ситуації. Вибір копінгу відволікання не є найбільш успішним вибором [1].

Отже, можна сказати, що безробітні з досвідом роботи є більш стійкими у стресових ситуаціях (зокрема ситуаціях пошуку роботи), вони намагаються активно з ним справлятися, при цьому відчуваючи себе більш впевнено та спокійно. Натомість безробітні без досвіду працевлаштування є більш пасивними у своїх реакціях та менш здатними ефективно шукати роботу.

Література

1. Ковальська Н. М. Актуальні проблеми працевлаштування молоді на сучасному ринку праці України [Електронний ресурс] / Н. М. Ковальська // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування, 2013. – Режим доступу до докум.:

http://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=6&cad=rja&uact=8&ved=0CDgQFjAF&url=http%3A%2F%2Firbis-nbuv.gov.ua%2Fcgi-bin%2Firbis_nbuv%2Fcgirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF%2FTpdu_2013_2_6.pdf&ei=zI5CVcngAYKXOJecgNAD&usg=AFQjCNHsqTbj0rmpOgpvq5kFf735Qg3d8Q&sig2=wjXQJM Mix5ND_3FsTu0UYA&bvm=bv.92189499,d.ZWU.

2. Рудюк О. С. Психологічні особливості професійного самовизначення безробітної молоді в процесі профпереоорієнтації [Електронний ресурс] /

О.С. Рудюк // Соціальна психологія, 2006. – Режим доступу до докум.: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=62&c=1377&setcss=1&nccs=big>.

ОСОБЛИВОСТІ ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ СХІДНОГО ТА ЗАХІДНОГО РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Любімова Світлана

Львівський національний Університет ім. І. Франка

Філософський факультет, кафедра психології

Науковий керівник: канд. психол. наук, доц. Бородій Д. І.

Проблема становлення національної ідентичності, актуалізована сучасним суспільно-політичним подіями.

Під поняттям «національна ідентичність» розуміється процес ототожнення, уподібнення себе з відповідною нацією, тобто суб'єктивне відчуття приналежності до національної спільноти, прийняття її групових норм та цінностей.

Поняття національної та етнічної ідентичності вживаються як синоніми, так як поняття «етнос\етнічність», вони є базовими для етнічної класифікації, в той же час поняття «нація» визначає частіше за все державну форму етнічної спільноти людей.

Актуальність дослідження національної самосвідомості і такого її компоненту як етнічна ідентичність молоді Східного та Західного регіонів України посилюється у зв'язку з переживанням українським суспільством періоду соціальної та політичної нестабільності, що супроводжується зміною системи цінностей та кризою ідентичності. І з іншого боку, формування позитивної етнічної ідентичності є одним з можливих шляхів створення психологічно комфортних та безпечних шляхів для самореалізації та саморозвитку особистості, це і обумовило актуальність нашого дослідження.

Поняття етнічна ідентичність є складне і включає в себе ряд компонентів, які акцентують складність і багатозначність даного феномену, разом з тим утворюють його цілісність.

Результати дослідження показали, що у студентів Сходу та Заходу України різний рівень вираженості всіх компонентів, найбільша різниця відчутна в основних компонентах, а саме, в афективному компоненті етнічної ідентичності тобто емоційно-оціночному ставленні до своєї етнічної групи. Студенти на Західного регіону країни дають вищу оцінку даному компоненту (4 бали з 4), студенти Східного регіону України (2 бали з 4).

Другий за важливістю є когнітивний компонент етнічної ідентичності, який включає в себе комплекс уявлень, що утворюють систему етнодиференціюючих ознак (мова, цінності, уявлення про рідну землю). Відмінності в даному компоненті ще більш відчутні та різні, а саме: студенти заходу України мають сформоване чітке і виразне уявлення про рідну землю, свою країну, історію своєї країни, не виникало труднощів при віднесенні себе до певної етнічної спільноти (4 бала з 4). В той же час студенти сходу України мали значні труднощі при віднесенні себе до певної етнічної групи. (2 бали з 4).

Одним з основних факторів емоційної та цінності оцінки своєї етнічної приналежності є місце народження та національність батьків. У студентів Заходу все чітко і зрозуміло, жодних труднощів чи вагань не виникало, у студентів Сходу виникали проблеми з відношенням себе до етнічної спільноти (при різних етнічних групах батьків, студенти відносили себе до групи згідно з етнічною групою батька).

Окрім факторів названих вище, досліджуванні обох груп виділили і інші компоненти, що відрізняють дані етнічні групи, це особливості та манери поведінки, елементи побутової культури, культурні традиції та звичаї в цілому. Підводячи підсумки можна сказати, що у студентів Західного регіону України на відміну від студентів Східного регіону мають сформовані, переконливі, чіткі уявлення про свою етнічну групу,

етнічну приналежність, дають вищі оцінки компонентам етнічної ідентичності.

Література

1. Бичко О. В Психологічні особливості етнічної ідентичності студентської молоді Східного та Південного регіонів України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. «Соціальна психологія» / О.В.Бичко. – Київ, 2004. – 20 с.
2. Кресіна І. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси. Етнополітичний аналіз: монографія / І. Кресіна. – К.: Вища шк., 1998. – 390 с.
3. Крысько В. Г Этническая психология / В.Г.Крысько. – М.: Академия, 2008. – 320 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСІБ РАНЬОГО ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Лясковська Світлана

Львівський національний університет імені І. Франка
Філософський факультет, кафедра психології
Науковий керівник: проф. Квас О. В.

Проблема професійного самовизначення учнівської молоді посідає важливе місце у педагогічній та віковій психології, оскільки стосується вирішального моменту у життєвому становленні особистості. Особливої актуальності вона набуває у ранньому юнацькому віці. У зв'язку з цим, центральним і досить складним завданням сучасної школи є формування в учнівської молоді здатності до свідомого та самостійного вибору професії і подальшого оволодіння нею. Вирішення цього завдання багато в чому залежить від активної позиції самих учнів, від усвідомлення себе суб'єктом власного життя, прагнення до особистісної самореалізації, вміння виважено і самостійно приймати відповідальні рішення. Тому вивчення професійного самовизначення старшокласників може відкрити нові шляхи його оптимізації.

Мета дослідження: визначити психологічні особливості професійного самовизначення осіб раннього юнацького віку. Об'єкт дослідження: професійне самовизначення особистості. Предмет дослідження: професійне самовизначення особистості в ранньому юнацькому віці.

Під професійним самовизначенням ми розуміємо процес самореалізації особистості в професійній діяльності на основі найбільш повного використання своїх здібностей й індивідуально-психофізіологічних можливостей. Цей процес не може бути обмежений лише якимось одним етапом, він займає увесь період активної трудової

діяльності людини й підготовки до неї: людина постійно рефлексує, переосмислює своє професійне буття і самостверджується в своїй професії.

Професійне самовизначення особистості не можна розуміти як дію, до якої людина готується все життя і, здійснивши яку, вона може вважати себе повністю реалізованою. Це – частина життєвого шляху людини, важлива ланка у безперервному ланцюгу актів її самореалізації.

Соціальна позиція юнаків і дівчат зорієнтована на здобуття статусу самостійної дорослої людини, а центральним новоутворенням раннього юнацького віку є особистісне самовизначення, що постає як потреба осіб юнацького віку зайняти внутрішню позицію дорослої людини, усвідомити своє місце в суспільстві, зрозуміти себе і свої можливості. Великого значення набуває життєвий план. Життєвий план – явище одночасно соціального та етичного порядку, тобто, ким бути (професійне самовизначення) та яким бути (моральне самовизначення).

Ефективне виконання особистістю певної діяльності потребує адекватної її підготовки до цієї діяльності, в основі якої лежить психологічна готовність до її здійснення. Саме тому формується не самовизначення особистості, а власне, психологічна готовність до неї.

Здійснення молодого людиною успішного вибору майбутньої професії передбачає наявність адекватної психолого-педагогічної підтримки процесу професійного самовизначення. Власне, це і не тільки має забезпечувати профорієнтація. Професійна орієнтація – це комплексна науково обґрунтована система форм, методів та засобів впливу на особу з метою оптимізації її професійного самовизначення на основі врахування особистісних характеристик кожного індивідуума та потреб ринку праці. Вона спрямована на досягнення збалансованості між професійними інтересами і можливостями людини та потребами суспільства в конкретних видах професійної діяльності.

Головною метою профорієнтаційної роботи є сприяння специфічними методами формування конкурентоспроможної особистості здатної до успішної соціалізації та реалізації в умовах ринкової економіки.

Наше дослідження проводилося у 10-х та 11-х класах трьох шкіл, в результаті чого було опитано 82 особи раннього юнацького віку.

Опрацювавши емпірично результати, ми змогли виділити три кластери. «Артисти» – юнаки, які проявляють високий рівень зацікавленості до художньої сфери, артистичної, соціальної та музичної, а низький – до математики, техніки. «Технарі» – проявляють високий інтерес до техніки, менший до математики, відносяться до реалістичного типу, та зовсім не близькі їм література, музика, артистизм. «Універсали» – юнаки, що у більшості галузях проявляють високі здібності та зацікавленість. Їм до вподоби як математика і техніка, так і література, музика та артистизм. Таким особам легше визначитися із

професією, адже вони можуть обирати не лише ту, яка їм до вподоби, а також й ту, яка відповідає здібностям.

Якщо порівнювати відсотковий розподіл учнів між кластерами, то можемо сказати, що 34,15% мають універсальні здібності; 32,93% – артистичні; 32,93% – до технічних спеціальностей.

Здійснений нами частотний аналіз цінностей у кластерах дозволив визначити відмінності на грані значущості у шкалах «цікава робота», «воля», «високі запити» та «нетерпимість до недоліків у собі та інших». Власне для артистів найважливіше, щоб робота була цікавою, разом із високими запитами, які вони ставлять перед собою. А сказати про них, що вони нетерпимі до недоліків у собі та інших не можна. Як показало дослідження, більш вольовими є універсали та технарі, також вони обоє ставлять перед собою високі запити. Особи, які проявляють інтерес до технічних спеціальностей, порівняно із іншими, більш нетерпимі до недоліків у собі та в інших.

Отож, на основі отриманих даних можна сказати, що приблизно у однаковому відсотковому співвідношенні представлені дані по професійному самовизначенню учнів у кожному із трьох напрямків діяльності. Спостерігається відмінність у цінностях між кластерами. Подальшою перспективою досліджень може бути ефективність та з'ясування відповідності профорієнтаційної роботи у школі з учнями сучасній системі освіти.

Література

1. Гладкова В. М. Профорієнтація: навчальний посібник / М. Гладкова. – Львів: Новий Світ-2000, 2007. – 160 с.
2. Зеер Э. Ф. Профорієнтація: теорія і практика: учебное пособие для высшей школы / Э. Ф. Зеер, А. М. Павлова, Н. О. Садовникова. – М.: Академический проект; Фонд «Мир», 2008. – 192 с.
3. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения: учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений / Е. А. Климов. – М.: Издательский центр «Академия», 2007. – 304 с.
4. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка. Навчальний посібник. 5-е видання, доповнене і перероблене / Н. Є. Мойсеюк. – К., 2007. – 656 с.
5. Пряжников Н. С. «Методы активизации профессионального и личностного самоопределения», Издательство ЕЛЮ «Модэк», 2002. – 392 с.
6. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. та ін. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. – К.: Просвіта, 2001. – 416с.

МІСЦЕ ЯК ОБ'ЄКТ ПРИВ'ЯЗАНОСТІ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Мандзик Тетяна Михайлівна

Львівський національний університет імені І. Франка

Філософський факультет, кафедра психології

Науковий керівник: канд. філос. наук, доц. Грабовська С. Л.

Протягом життя люди формують важливі зв'язки з значимими людьми, групами, об'єктами, і звичайно місцями. Такі чисельні зв'язки орієнтують її та дають почуття безпеки в межах певного соціального та фізичного простору, пов'язують з минулим, а також впливають на її майбутню поведінку. Першочергово теорія прив'язаності розглядалася в контексті міжособистісних взаємодій, де наголошується на наявності деякої вродженої психологічної системи, яка регулює близькість з об'єктом прив'язаності – специфічною особою, яка забезпечує іншу особу безпекою та комфортом у разі небезпеки, а також стимулює її особистісний розвиток (Дж. Боулбі) [5]. Проте, психологи в сфері психології середовища засвідчують, що більшість людей також формують та розвивають такого роду зв'язки з місцями (І. Альтман, С. Льов; М. Левіцька) [1, 4].

Любов до місця є однією з вагомих частин людської історії та культури, що вдало висвітлюється в літературі, де яскраво описуються приклади локальної відданості, патріотизму, любові до землі, тугою за нею тощо. Слово «місце» не звучить як типовий науковий термін, а більшою мірою виступає поетичним чи філософським поняттям [2]. Це може виступати причиною, чому дослідники в сфері психології середовища намагаються створити інший термін, який би описував «місце» в емпіричних дослідженнях.

Д. Кантер вводить поняття «психологія місця», де розглядає місце як продукт фізичних параметрів, людських концепцій та активностей. С. Шумаєр використовує поняття «transactional view of settings», що описує взаємозалежні стосунки навколишнього середовища та людини [6]. Також, місце можна розглядати як географічний простір, який наділений певним значенням (економічним, особистим, локальним тощо), і є результатом взаємодії людини з простором. Це концепція належить Т. Гірину [1].

Термін «місце» займає вагомий місце в географії з 1970-х років. «Мешкати» описується як процес облаштування місця в дім, помешкання. «Місце» розглядалося в дослідженнях з різних сторін: К. Норберг-Шульц працювали з феноменом «genius loci», який описує «душу місця», Е. Релф працював з «почуттям місця», Ю.-Ф. Туан працював з позитивними емоційними зв'язками щодо місця, які описував як «топофілія». Також використовувались терміни «бути в місці» («insiderness») та «бути поза місцем» («outsiderness»), які описували почуття людей щодо приналежності до певного місця. Ю.-Ф. Туан

розділив поняття «значення місця» (sense of place) та «укоріненість» (rootedness), де значення місця описується як усвідомлене позитивне почуття щодо місця, а укоріненість як почуття «бути вдома». Г. Прошанський працював з ідентифікацією з місцем, І. Альтман і С. Льов з прив'язаністю до місця як передумовою ідентифікації з ним тощо. Всі ці концепції, які стосуються місця, важко розмежувати між собою, але всі вони більшою мірою виражають позитивний емоційний зв'язок з місцем [1, 3, 5].

Місце в якості об'єкта прив'язаності має свої характерні особливості, які безпосередньо визначають прив'язаність до місця як процес. Перш за все, місце носить концентричний характер і включає в себе різні територіальні категорії – дім, околиця, місто, регіон, країна тощо. Прототипним місцем є дім. Дім задовольняє більшість психологічних потреб людини, дає почуття неперервності та упорядкованості простору, є гарантом особистісної ідентичності, приватності, вигоди, безпеки [4]. Більшість людей є «домоцентричними» – надають перевагу тим місцям, де розміщений їхній дім.

Недостатньо вивченою, але вагомою особливістю зв'язків з місцем, виступає валентність, яка виражається в демонстрації людиною позитивних або негативних зв'язків з ним. Рівноцінно як позитивний зв'язок з певним місцем може підсилювати почуття захищеності, комфорту, психологічного благополуччя і т.д. (Б. Гернандез, М. Хідальго та ін.), так і негативні зв'язки виражаються в почутті відчуженості, безпорадності, ізоляції (Д. Гуммон, М. Левіцька, М. Лаллі та ін.) [5].

Протягом життя людина здатна формувати та виявляти прив'язаність одразу до декількох місць, що свідчить про полімодальність прив'язаності до місця, а також вказує на багаторазовість такого процесу. Така характеристика може виявлятися в наявності одразу декількох об'єктів, з якими людині вдалося утворити емоційні зв'язки (наприклад, теперішній дім, дім з «дитинства», місце навчання тощо) [3]. В той час, коли в теорії міжособистісної прив'язаності існує ієрархія об'єктів, сьогодні ще немає достатніх підтверджень про наявність такої в теорії прив'язаності до місця.

Протяжність місця в часі – це ще один вагомий аспект, яких дозволяє чіткіше зрозуміти місце як предмет дослідження в психології. Більшість місць мають свою історію та культурну наповненість, які просякнуті часовими елементами, що позначається на його характеристиках, які в свою чергу полегшують чи ускладнюють можливість утворення з ним зв'язків. Люди більш охоче утворюють зв'язки з історично та культурно значимими місцями [4]. Також, варто згадати про динамічність як характеристику самого процесу прив'язаності, так і місця загалом.

Наступною особливістю місця як об'єкта прив'язаності виступає ступінь його реальності. В деяких випадках люди можуть виявляти

прив'язаність навіть до історичних, уявних місць або ж місць, які мають сакральне значення [4].

Отож, прив'язаність, яка першочергово обмежувалась системою «немовля-опікун», виходить за її межі та починає стосуватися місця, яке виступає повноцінним об'єктом прив'язаності. Для визначення «місця» використовують три основні характеристики: географічна локалізація (координати); матеріальна форма (будинки, парки, площі тощо) та значення і цінність для людини. Для характеристики місця як об'єкту прив'язаності та самого процесу прив'язаності до місця можна виділити наступні критерії: концентричність, валентність, полімодальність, протяжність в часі, ступінь реальності, динамічність, багаторазовість. Як і міжособистісна прив'язаність, прив'язаність до місця формується на основі пошуку близькості, і у випадку її позитивного спрямування може надавати особі почуття захищеності та комфорту.

Література

1. Brown A. D., Humphreys M. Organizational identity and place: A discursive exploration of hegemony and resistance // *Journal of Management Studies*. – 2006. – №43. – P. 231-257.
2. Droseltis O., Vignoles V. Towards an integrative model of place identification: Dimensionality and predictors of intrapersonal-level place preferences // *Journal of Environmental Psychology*. – 2010. – №30. – P. 23-34.
3. Hidalgo M.C., Hernandez B. Place attachment: conceptual and empirical questions // *Journal of Environmental Psychology*. – 2001. – №21. – P. 273-281.
4. Lewicka M. *Psychologia miejsca*. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, 2012. – 637 s.
5. *Place attachment: Advanced in theory, methods and applications* / Edit. L. C. Manzo, P. Devine-Wright. – London, New York: Routledge, 2014. – 216 p.
6. Shumaker S. A., Taylor R. B. *Toward a clarification of people-place relationships: a model of attachment to place*. – New York: Praeger, 1983. – 212 p.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА

Мельник Анна

Львівський національний університет імені І. Франка

Філософський факультет, кафедра психології

Науковий керівник: канд. психол. наук, доц. Крупська О. І.

Незважаючи на збільшений інтерес до електоральної поведінки, особистості політичних лідерів і їх іміджу, до шляхів підвищення ефективності рекламних політичних кампаній, дослідженню установок та поглядів громадян по відношенню до політичних лідерів з урахуванням психологічних та соціальних особливостей самих виборців приділяється недостатньо уваги.

Мета нашого дослідження – виявлення психологічних та соціальних умов, які впливають на процес сприйняття та оцінки особистісних якостей політичного лідера, та в результаті цього на формування ідеального образу політика.

Поняття «образ» – це суб'єктивний феномен, який виникає в результаті предметно-практичної, сенсорно-перцептивної, мислительної діяльності, що становить цілісне інтегральне відображення дійсності, в якому водночас представлені основні перцептивні категорії, це чуттєва форма психічного явища, яка містить в ідеальному плані просторову організацію та часову динаміку [3].

Політичний лідер в сучасному суспільстві – індивід, здатний до консолідації різних груп для вирішення проблем суспільного розвитку [1].

Образ політичного лідера – це складний соціально-психологічний феномен, в якому в нерозривній єдності представлені не тільки особистісні якості, об'єктивно присутні лідеру, а й ті які проявляються в його повсякденній поведінці [5].

Найбільш позитивно в образі політика оцінюються наступні якості особистості: справедливість, чесність, порядність, енергійність, практичність, об'єктивна оцінка реальності, стриманість і розважливість, високий інтелект, самостійність [4].

Чоловіки і жінки володіють власними уявленнями щодо ієрархії психологічних якостей у ідеального політика: жінки цінують енергійність, практичність, об'єктивну оцінку реальності, чесність, порядність, стриманість і розсудливість, справедливість, високий інтелект; чоловіки – справедливість, чесність, порядність, силу характеру, самостійність, рішучість, спокій і впевненість у собі [7].

Імідж сучасного політичного лідера розглядається Н. В. Козловською як складний соціально-психологічний феномен, в якому у нерозривній єдності представлені не тільки особистісні якості політичного лідера, які об'єктивно присутні і проявляються в поведінці, а

й певні елементи образу, штучно створені засобами масової інформації або на основі вже сформованого досвіду у свідомості виборців [2].

Виділяють чотири функції формування політичного образу: задоволення інструментальних потреб; оціночна функція; пізнавальна функція; функція екстерналізації внутрішніх конфліктів [6].

Отже, поява різноманітних бар'єрів, скептицизму та новизни за умов сьогоденних активних змін у системі влади та політики України утворює здатність наново осмислювати необхідний образ політичного лідера, з метою покращення умов і рівня власного життя та життя країни загалом. Суттєву роль у формуванні образу політичного лідера відіграють: вік, стать, рівень доходів, місце проживання (яка саме частина території України: східна чи західна) політична активність, соціальні установки людини, її особливості характеру, її ціннісні орієнтації в житті та особистісний рівень тривожності.

Література

1. Замская М. Д. Формирование образа политического лидера современного типа // Автореф. дис. на соиск. уч. ст. канд.полит, наук. – М.,2003. – С. 9-17.
2. Козловская Н. В. Образ современного политика в представлении студенческой молодежи // Психологические исследования. – 2012. – № 1(21). – С. 7-11.
3. Мельник Т. Образність як психологічна категорія // Горизонты образования. – Севастополь. – 2003. – № 1. – С. 50-56.
4. Тупикина О. Г. Образ политического лидера в сознании масс // Автореф. дис. на соиск. уч. ст. канд. полит, наук. М. – 2003. – 182 с.
5. Филимоненко Ю. И. Психологические качества «истинного» лидера // Теория и практика российской политической психологии: материалы междунар. науч. конф. / под ред. А.И.Юрьева. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. – 2009. – С. 225-226.
6. Шестопап Е. Б. Политическая психология. – М.: Инфра-М, 2002. – 448 с.
7. Davies J. Ch. Maslow and Theory of Political Development. Getting to Fundamentals // Political psychology. – 1991. – Vol. 12. – № 3. – P. 416-417.

ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ ДО НЕМОВЛЯТ МАТЕРІВ, ЯКІ НАРОДИЛИ З ДОПОМОГОЮ КЕСАРЕВОГО РОЗТИНУ

Олинська Соломія

Львівський національний університет імені І. Франка

Філософський факультет, кафедра психології

Науковий керівник: канд. психол. наук, доц. Крупська О. І.

Материнство – складний феномен, який має фізіологічні механізми, еволюційну історію, культурні та індивідуальні особливості. Материнство не забезпечується повністю вродженими механізмами, воно містить у собі біологічне прагнення до материнства, перетворене інтеріоризованими соціальними нормами.

Материнство як психосоціальний феномен розглядається з двох основних позицій: материнство як забезпечення умов для розвитку дитини і материнство як частина особистісної сфери жінки.

Одним з найважливіших етапів формування материнства є період вагітності. Цей період визначається змінами самосвідомості жінки, спрямованими прийняттям нової соціальної ролі й формування ставлення до дитини.

Також важливим етапом материнства є пологи. Пологи – це природний фізіологічний рефлекторний процес, що починається з моменту регулярної родової діяльності (появою регулярних переймів) і закінчується народженням дитини.

Дитина, народжена шляхом кесаревого розтину, особливо без пологової діяльності, певних гормонів не має і гірше адаптується, часто вимагає медикаментозної підтримки та спостереження педіатра. У психологів існує думка, що діти, народжені шляхом кесаревого розтину, більш пасивні і гірше досягають намічених цілей, тому що у них немає прагнення до перемоги. У дитини при проходженні по родовому каналу відбувається формування певних матриць, які згодом позначаються на її характерній поведінці в подальшому житті – прагнення до перемоги, здатність переносити навантаження, у тому числі і психоемоційні, стійкість характеру.

Після пологів, в ранньому постнатальному періоді, особливо важливою є роль матері в розвитку емоційних функцій дитини. Функції матері в цьому періоді складаються з складного і диференційованого реагування на емоційні стани дитини та гнучко змінюється по ходу взаємодії [2].

Виділено три компоненти емоційного супроводу матер'ю процесу взаємодії з дитиною: 1) емоційна реакція матері на вираження дитиною негативних емоцій, що відображають її дискомфортний стан; 2) емоційну поведінку матері при усуненні негативного емоційного стану дитини; 3) реакція матері на вираження позитивних емоцій дитиною. Це відображає динаміку емоційної поведінки матері в процесі задоволення потреб дитини. Саме цей процес (і, головним чином, роль у ньому емоцій

матері) розглядається як «субстрат» розвитку базових особистісних утворень у дитини в основних теоретичних підходах (Е. Еріксон, Д. Віннікотт, теорії соціального навчання, психоаналіз – в зарубіжній психології; М. І. Лисіна та її послідовниками, в дослідженнях різних форм порушення материнсько-дитячої взаємодії – у вітчизняній психології) [1,3].

В результаті дослідження М. Ейнсворт встановлено, що взаємини матері і дитини складаються протягом перших трьох місяців життя. Сприятливо на розвиток дитини впливають матері, рухи яких синхронні рухам немовляти під час спілкування з ним, емоції експресивні, контакти з дитиною різноманітні. Спілкування ж дітей з матерями ригідними, які рідко беруть їх на руки, стримують свої емоції – навпаки, не сприяє розвитку психічних функцій дитини. Те ж можна сказати і про спілкування дітей з матерями, що відрізняються непослідовною, непередбачуваною поведінкою.

Отже, жінка лише з настанням вагітності та народженням першої дитини набуває соціального статусу матері, у неї з'являється реальна рольова поведінка, а сформовані раніше компоненти материнства конкретизуються та уточнюються у взаємодії з власною дитиною. Надзвичайно важливою є взаємодія матері з дитиною на перших місяцях життя, від цієї взаємодії буде залежати подальший психічний розвиток дитини.

Література

1. Виннікотт Д. В. Маленькие дети и их матери / Пер с англ. Н.М.Падалко. – М.: Независимая фирма Класс, 1998. – 80 с.
2. Володин Н. Н. Перинатальная психология и психиатрия. – М: Академия, 2009, Т.1. – 304 с.
3. Денисова В. А. Материнство как социально-культурный феномен с позиции различных психологических направлений // Гуманитарные исследования в Восточной Сибири и на Дальнем Востоке. 2012. №2. – С. 115-118.

СЕНСИТИВНІСТЬ ОСІБ З НИЗЬКИМ РІВНЕМ СТРЕСОСТІЙКОСТІ В ПЕРІОД ПРОВЕДЕННЯ АТО

Пильо Юлія

Львівський національний університет імені І. Франка
Філософський факультет, кафедра психології
Науковий керівник: канд. психол. наук, доц. Єсип М. З.

Теперішня соціально-політична реальність ставить перед українцями нові вимоги – реалізовувати власний потенціал в умовах підвищених стресових умов. Прагнення до розвитку окреслюється в

понятті самоактуалізації як тенденції реалізовувати свої можливості та досягати вищих шаблів особистісного росту. Самоактуалізація є багатоаспектним феноменом, яке інтегрує особливості емоційної, пізнавальної, міжособової та особистісної сфер. Одним із показників емоційної сфери є сенситивність як чутливість людини до себе та своїх потреб.

З метою аналізу сенситивності осіб, які мають різний рівень стресостійкості в період проведення АТО, проведено емпіричне дослідження, у якому взяло участь 60 осіб періоду ранньої дорослості (72% жінок та 28% чоловіків). Детальніший аналіз обраної групи вказує на такі її особливості. Майже половина опитаних (46,6%) відзначає погіршення самопочуття, зростання тривоги та напруження через очікування небезпеки. Окрім того, кожен третя особа (28,3%), яка брала участь у дослідженні, намагається уникати розмов, які нагадують про неприємні події, пов'язані з військовими діями в країні, що відбувались протягом останнього року.

З метою детальнішого аналізу групи опитаних за показником стресостійкості (Тест на визначення стресостійкості особистості [2], Шкала психологічного стресу PSM-25 [1]) проведено кластерний аналіз за методом k-середніх за досліджуваними. Виокремлено два кластери, які демонструють за результатами порівняльного аналізу (методу t-тесту Стьюдента) статистично значимі відмінності за такими шкалами. Кластер 1 об'єднав групу досліджуваних із нижчими показниками за Тестом на визначення стресостійкості ($M=32,256$ при $p=0,000$) та Шкалою психологічного стресу PSM-25 ($M=76,103$ при $p=0,000$), порівняно із кластером 2. Виходячи із цього, групу досліджуваних, які увійшли до кластеру 1, названо «Особи, які мають вищий рівень стресостійкості».

На відміну від них, досліджувані, які увійшли у кластер 2, демонструють вищі показники за Тестом на визначення стресостійкості ($M=38,238$ при $p=0,000$) та Шкалою психологічного стресу PSM-25 ($M=102,333$ при $p=0,000$) у порівнянні із кластером 1. На підставі цього, групу опитаних, які увійшли до кластеру 2, названо «Особи, які мають нижчий рівень стресостійкості».

Виокремлені кластери були піддані дискримінантному аналізу. З'ясовано, що коректність класифікації для кластеру 1 («Особи, які мають вищий рівень стресостійкості») становить 100%; для кластеру 2 («Особи, які мають нижчий рівень стресостійкості») – 95%. Відсоткове співвідношення виокремлених груп свідчить про те, що кожному третьому опитаному (35%) важко долати стресові ситуації. Більшість осіб (65%), які брали участь в дослідженні, демонструють готовність та витривалість під час розв'язання важких ситуацій, незважаючи на суб'єктивне погіршення їхнього самопочуття.

Оскільки метою даної статті є дослідити особливості сенситивності осіб з нижчим рівнем стресостійкості, проаналізуємо це питання

детальніше. Порівняльний аналіз за t-тестом Стьюдента виявив нижчі показники за шкалою «Сенситивність» для даної групи ($M=101,286$ при $p=0,025$), порівняно з особами, які відчувають достатньо ресурсів долати проблемні ситуації ($M=101,589$ при $p=0,025$). Отримані дані свідчать про те, що зі всіх показників, які відповідають за самоактуалізацію особистості, опитані з нижчим рівнем стресостійкості є менш чутливі до власних потреб. Вони стримують свої реальні почуття, бояться відкрито їх виявляти назовні. Переживаючи сором за свої емоції, опитані активно заперечують той факт, що роздратованість та гнів можуть бути природними виявами людської поведінки ($r=0,506$).

Також важливо зазначити, що ігноруючи особисті бажання, цілі та наміри, особи з нижчим рівнем стресостійкості надають перевагу дотримуватись тих правил та стандартів, які були прийняті у певному середовищі ($r=0,483$). У них зростає конформність та залежність від думок оточуючих; вони прагнуть дотримуватись тої позиції, яка найбільш поширена та акцептована важливими для них членами соціуму. Однак ретельно продумуючи кожен свій вчинок, індивіди з нижчим рівнем стресостійкості не залишають місця на спонтанність ($r=0,646$) та вільний вияв своєї позиції. У зв'язку з цим менш стресостійким особам важче встановлювати довірливі та теплі взаємини з оточуючими ($r=0,435$). Переживаючи страх перед виявом ніжних почуттів до інших, опитані стають більш замкнутими та стриманими в соціумі.

Таким чином, в умовах, які кидають виклик повноцінному та гармонійному існуванню людини, особа переоцінює життєво важливі для неї пріоритети. Проведене емпіричне дослідження вказує на те, що в кожній третій опитаній особі спостерігається зниження рівня стресостійкості в умовах проведення АТО. Незважаючи на те, що більшу половину індивідів характеризує високий рівень стресостійкості, вони відзначають погіршення суб'єктивного самопочуття у теперішній ситуації. З-поміж усіх показників, які відповідають за самоактуалізацію особистості, в опитаних, яким важче долати стресові ситуації, зменшується рівень чутливості до власних потреб. Вони ігнорують власні бажання та інтереси, виявляють сором та провини у ситуаціях, коли необхідно поінформувати оточуючих про свої думки та переживання. Зі зменшенням сенситивності до власних потреб особи, у яких виявлено нижчий рівень опірності до стресових ситуацій, стають менш спонтанними та керуються у своєму житті не власними інтересами та цілями, а загальноприйнятими у певній спільності цінностями. Оскільки проблема зниження рівня стресостійкості особливо гостро постає у період дестабілізації, перспективним постає широкомасштабне проведення мотиваційних тренінгів, які би передбачали пошук, усвідомлення та реалізацію людиною власних потреб, пріоритетів та цілей.

Література

1. Водопьянова Н. Е. Синдром выгорания: диагностика и профилактика / Н. Е. Водопьянова, Е. С. Старченко. – СПб., 2005. – 258с.

2. Психология личности / Сост. Н. В. Киршева, Н. В. Рябчикова. – М.: Геликон, 1995. – 307 с.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ ЗДОРОВ'Я

Різник Роман

Львівський національний університет імені Івана Франка
Філософський факультет, кафедра психології
Науковий керівник: канд. психол. наук, доц. Галецька І. І.

Психологія здоров'я, як наукова галузь знань почала виокремлюватись у 80-тих роках 20 ст., тому її із впевненістю можна назвати молодого наукою і як усім молодим наукам їй притаманний не лише методологічний плюралізм, а й багато методологічних проблем.

Сучасна «західна» наука, в тому числі й психологія, характеризується певними тенденціями, а саме інтеграцією методів, підходів, напрямків і т.д. В основі такої інтеграції лежить прагматичний (практичний) аспект, тобто підхід до будь-яких досліджень базується на кінцевій меті і на практичній доцільності. Такого роду підхід передбачає використання найрізноманітнішого інструментарію для досягнення поставленої мети. Цікавим в цьому аспекті видається проаналізувати чи психологія здоров'я, як еkleктична галузь знань характеризується цими особливостями.

Сфера діяльності психології здоров'я надзвичайно широка, але в цій ширині предметного поля треба розуміти, що основа діяльності психології здоров'я походить із соціального (громадського) запиту. Всі програми, що створюються не лише психологами, а й іншими спеціалістами в галузі психології здоров'я базується на актуальності тих соціально-психологічних, медико-психологічних, психолого-медико-просвітницьких та ще багатьох інших запитів, що є притаманними для того чи іншого суспільства в той чи інший період його існування.

Проведений аналіз публікацій на цю тему дав змогу обрати п'ять основних статей, які, на мою думку, дають змогу висвітлити основні сучасні проблеми у психології здоров'я.

Питання прагматичного підходу до проблеми знання в психології здоров'я. В основі цієї проблеми лежить введення прагматичного способу концептуалізації та оцінки знання, яке психологи вироблять в процесі досліджень. Дослідження в межах психології здоров'я може продукувати плюралістичні знання, але в той же час нерелятивіські та заохочувати позитивні соціальні зміни. Дослідники Ф. Корніш та А. Гілеспі (Cornish F., Gillespie A., 2009) пояснюють це наступним чином: по-перше, прагматизм є глибоко плюралістичним, оскільки визнає існування різних інтересів, точок зору і форм пізнання. По-друге, прагматичний плюралізм не призводить до епістеміологічного та

морального релятивізму. По-третє, прагматизм чітко сконцентрований на діях, що зосереджені на перспективі.

Ці три характеристики демонструють своєрідність прагматичної точки зору для досліджень в галузі охорони здоров'я. Головний внесок прагматизму – це внесення певної ясності у дебати з приводу методу: припускаючи, що методи і знання, повинні оцінюватись, не зовсім відповідно до «ієрархії доказів», тобто їхньої доказовості, а по тому, наскільки добре вони служать конкретній меті.

Проблема розробки підходу до цілісного вивчення наслідків впливу та наслідків інтервенцій. С. Мічі (Michie S. et al., 2007) говорить про те, що якщо дослідження в психології здоров'я полягають в максимізації впливу на покращення здоров'я, то вони повинні виходити за рамки простого використання існуючої теорії. Щоб досягнути цього, психологи повинні перейти від використання кореляційних методів, використовуючи усі методологічні інструменти доступні психологам, особливо експериментальні методи та методи, що проводять цілісний аналіз, що включає аналіз «серединного» процесу, тобто процесу переходу від змінної А до змінної Б.

Зведення основних та прикладних досліджень разом для виявлення основних механізмів. Ш. Тейлор (Taylor S.E., 2008) наголошує на тому, що відмінність між теоретично-орієнтованими та прикладними дослідженнями розширилися і досягли загрозливих розмірів, багато із теоретичних досліджень приступили до вирішення основоположних біологічних, а не психологічних механізмів. Все більша увага приділяється базовим біологічним механізмам, які пов'язуються із психосоціальними змінами в стані здоров'я. Ця проблема пов'язана із тим, що більшість психологів в сфері психології здоров'я не мають офіційної біологічної освіти. Вирішенням цього питання є робота в групах в які залучені не лише психологи, а й медики та інші спеціалісти в сфері охорони здоров'я.

Використання змішаних методів дослідження в психології здоров'я. У змішаних методах дослідження якісні та кількісні підходи (або «компоненти») використовуються разом в одному дослідженні або серії відповідних досліджень. Змішані методи дослідження можна осмислити, як методологію (тобто загальний підхід до дослідження, що витікає із основних філософських припущень) і/або метод (тобто, конкретні методи збору та аналізу даних).

Британська дослідниця Ф. Бішоп (Bishop F. L., 2015) говорить про філософські проблеми (протистояння між позитивізмом (кількісні методи) і конструктивізмом (якісні методи)), прагматичний підхід та про технічні проблеми використання змішаних методів дослідження в психології здоров'я (як і коли об'єднувати кількісні та якісні методи).

Інша британська дослідниця – Л. Ярдлі (Yardley L. et al., 2015) розглядаючи проблему змішаних методів у психології здоров'я також робить наголос на інтеграції цих двох методів (підходів) і говорить про

чотири аспекти в яких якісні та кількісні компоненти змішаних методів дослідження можуть бути інтегровані – це відбір досліджуваних, збір даних, аналіз та інтерпретація вже отриманих даних.

Підсумовуючи вищесказане, можна сказати, що сучасні тенденції в психології здоров'я відображають занальнонаукові та загальнопсихологічні тенденції в «західній» науці – інтеграцію та прагматизм. Така тенденція, на мою думку, є позитивною, тому що психологія здоров'я будучи міждисциплінарною, прикладною галуззю знань, повинна відповідати сучасним науковим тенденціям та запитам суспільства і повинна бути спрямована на вирішення конкретних питань, пов'язаних із актуальними проблемами в сфері охорони громадського здоров'я.

Література

1. Bishop F. L. Using mixed methods research designs in health psychology: An illustrated discussion from a pragmatist perspective. *British Journal of Health Psychology* (2015), 20, 5–20.
2. Cornish F., Gillespie A. A Pragmatist Approach to the Problem of Knowledge in Health Psychology. *Journal of Health Psychology* 2009 14: 800. doi: 10.1177/1359105309338974.
3. Michie S. et al Current issues and new direction in Psychology and Health: Advancing the science of behavior change. *Psychology and Health*, April 2007; 22(3): 249-253.
4. Taylor S.E. Current issues and new directions in Psychology and Health: Bringing basic and applied research together to address underlying mechanisms. *Psychology and Health*, February 2008; 23(2): 131-134.
5. Yardley et al. Using mixed methods in health research: Benefits and challenges. *British Journal of Health Psychology* (2015), 20, 1-4.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ, ЕМОЦІЙНОЇ ТА СТРЕСОСТІЙКОСТІ.

Стельмащук Христина

Львівський національний університет імені І. Франка

Філософський факультет, кафедра психології

Науковий керівник: канд. психол. наук, доц. Бородій Д. І.

В основі психологічної стійкості особистості, на думку ряду дослідників, лежить взаємодоповнююча єдність сталості особистості та її мінливості, і це стосується різних видів стійкості, таких як емоційна стійкість, стресостійкість, соціально-психологічна стійкість особистості до несприятливих умов життя

(П. Б. Зільберман, Є. М. Ігнатова, Л. В. Куликов, В. С. Мерлін, В. А. Пономаренко).

Психологічна стійкість, за визначенням В. М. Крайнюк, – це складна якість особистості, в якій об'єднані: врівноваженість (рівновага), відповідність; стійкість, стабільність (постійність); опірність (резистентність). Цей набір складових представляє всі рівні організації людини, рівні її буття: біологічний, психологічний і соціальний. Стійкість у подоланні труднощів, збереження віри в себе, упевненості в собі, своїх можливостях, досконалість психічної саморегуляції, постійний, достатньо високий рівень настрою – невід'ємна частина психічного життя.

В структурі особистості, запропонованої К. К. Платоновим, стійкість особистості обумовлюється темпераментом, індивідуальними особливостями психічних процесів, проявляється відносно незалежно від змісту діяльності індивіда.

Отже, психологічна стійкість – це не фіксованість психічних якостей. Це сукупність адаптаційних процесів, інтегрованість особистості у плані збереження узгодженості основних функцій особистості, стабільності їх виконання. Причому, що стабільність виконання не обов'язково передбачає стабільність структури функцій, але швидше припускає її достатню гнучкість.

Наступне поняття, на характеристиці якого ми зупинимось, – це поняття емоційна стійкість. О. А. Сиротін, включає у визначення емоційної стійкості параметри, що характеризують нервову і фізичну витривалість – здатність людини успішно вирішувати складні і відповідальні завдання в напруженій емоціогенній обстановці без значного негативного впливу на самопочуття, здоров'я і подальшу працездатність людини.

А. І. Черкашин вказує на те, що емоційна стійкість виражається не у тім, що людина перестає переживати сильні емоції, а у тім, що ці емоції «... досягають оптимального ступеня інтенсивності». При цьому О.П. Саннікова зазначає, що ці емоції повинні характеризуватися стабільністю певних особливостей, тобто це позитивні активні емоції, а не якісь інші, що мають стійку спрямованість на рішення поставлених завдань.

П. Фрес визначає емоційну стійкість як невротичність, що характеризується мірою чутливості суб'єкта до емоціогенних ситуацій, а також мірою збудливості, здатності до самооцінки і контролю.

Узагальнюючи вищенаведені визначення, Л. М. Аболін дає наступну характеристику емоційної стійкості. Емоційна стійкість – це властивість, що характеризує індивіда у процесі напруженої діяльності, окремі емоційні механізми якої, гармонійно взаємодіють між собою, сприяють успішному досягненню поставленої мети.

А зараз перейдемо до розгляду такого різноманіття визначень поняття «стресостійкість», яке склалося на даний момент в психологічній науці.

Г. С. Нікіфоров розглядає стресостійкість особистості на соціально-психологічному рівні як: збереження здатності до соціальної

адаптації; збереження значущих міжособистісних зв'язків; забезпечення успішної самореалізації, досягнення життєвих цілей; збереження працездатності; збереження здоров'я.

Б. Х. Варданян [1] визначає стресостійкість як особливу взаємодію всіх компонентів психічної діяльності, у тому числі емоційних. Він пише, що стресостійкість «... можна більш конкретно визначити як властивість особистості, що забезпечує гармонійне відношення між усіма компонентами психічної діяльності в емоціогенній ситуації і, тим самим, яка сприятиме успішному виконанню діяльності».

Н. Е. Водопянова пропонує своє визначення: «Стресостійкість – системна динамічна характеристика, що визначає здатність людини протистояти стресорному впливу або справлятися з багатьма стресогенними ситуаціями, активно перетворюючи їх або пристосовуючись до них, без шкоди для свого здоров'я та якості виконуваної діяльності».

П. Б. Зільберман [2, с. 156-157], пропонує своє і, на наш погляд, одне з найбільш вдалих трактувань стресостійкості, розуміючи під ним «... інтегративну властивість особистості, що характеризується такою взаємодією емоційних, вольових, інтелектуальних та мотиваційних компонентів психічної діяльності індивідуума, яка забезпечує оптимальне успішне досягнення мети діяльності в складній емотивній обстановці».

Можна дійти висновку, що стресостійкість, з однієї сторони розглядається як властивість, котра впливає на результат діяльності (успішність-неуспішність), а з іншої, як характеристика, котра забезпечує гомеостаз особистості, як системи.

І якщо порівнювати між собою психологічну стійкість та стресостійкість, то першу можна визначити, як особливу організацію існування особистості як системи, яка забезпечує максимально ефективно її функціонування. Відповідно стресостійкість можна вважати приватним випадком психічної стійкості, яка проявляється при дії стресс-факторів.

Отже, якщо концептуальне наповнення поняття «стресостійкість» у великій більшості наукових робіт розглядається нині переважно як прояви посттравматичних стресових розладів, надійності діяльності, адаптації, то в представленому дослідженні пошук переважно зводиться до структурних компонентів і функціональних елементів, тобто мислиться як структурно-динамічна, функціональна властивість особистості.

Література

1. Варданян Б. Х. Механизмы регуляции эмоциональной устойчивости // Категории, принципы и методы психологии. Психические процессы. – М., 1983. – С. 542-543.

2. Зильберман П. Б. Эмоциональная устойчивость оператора // Очерки психологии труда оператора. – М.: Наука, 1974. – С. 138-172.

3. Куликов Л.В. Стресс и стрессоустойчивость // Теоретические и прикладные вопросы психологии: Сб. статей. – Вып. №1 – Ч. 1 – Изд-во: СпбГУ, СПб., 1995. – С. 123-132.

ОСОБЛИВОСТІ РИГІДНОСТІ ОСІБ З РІЗНИМ РІВНЕМ СОЦІАЛЬНОЇ ІЗОЛЬОВАНOSTІ

Терно Ольга

Львівський національний університет імені І. Франка

Філософський факультет, кафедра психології

Науковий керівник: канд. психол. наук, доц. Левус Н. І.

Об'єкт: ригідність;

Предмет: ригідність як риса особистості;

Мета: полягає у теоретичному аналізі поняття ригідності та соціальної ізолюваності.

Теоретичні завдання:

1. Розгляд проблеми психічної ригідності;
2. Вивчення характеристик психічної ригідності;
3. Аналіз особливостей соціальної ізолюваності.

Термін «ригідність» походить від латинського *rigiditas*, що означає бути негнучким, жорстким, окостенілим.

Ригідність:

- складність, з якою змінюються встановлені навички (*habits*) перед новими вимогами (Р.Кеттел);

- прив'язаність до встановленого неадекватного способу поведінки і сприйняття або відносна нездатність змінити поведінку або відношення, коли цього вимагають об'єктивні умови (Х. Інгліші та А. Інліш);

- «неадекватна скутість поведінки» (Д. Гольдштейн);

- «недостатня варіабельність реакцій» (Р. Вернер).

Особистість не реагує на вимоги об'єктивної ситуації не через нездатність або схильність до неадекватного способу поведінки (тобто не може), а через небажання (не хоче): «наполегливість в певних формах поведінки» (Х. Боннер), «проявляє недобррозичливість до нового, до змін» (Левітов Н.Д.) «чинить опір змінам» (Е.Ковен, Дж. Древер).

Ригідність, визначаючи одним поняттям особистості та поведінки, використовують поняття «ригідності як конструкту» (А. Гоінс, С. Рубінович). Виходять із ідей внутрішньої єдності поняття психічної ригідності.

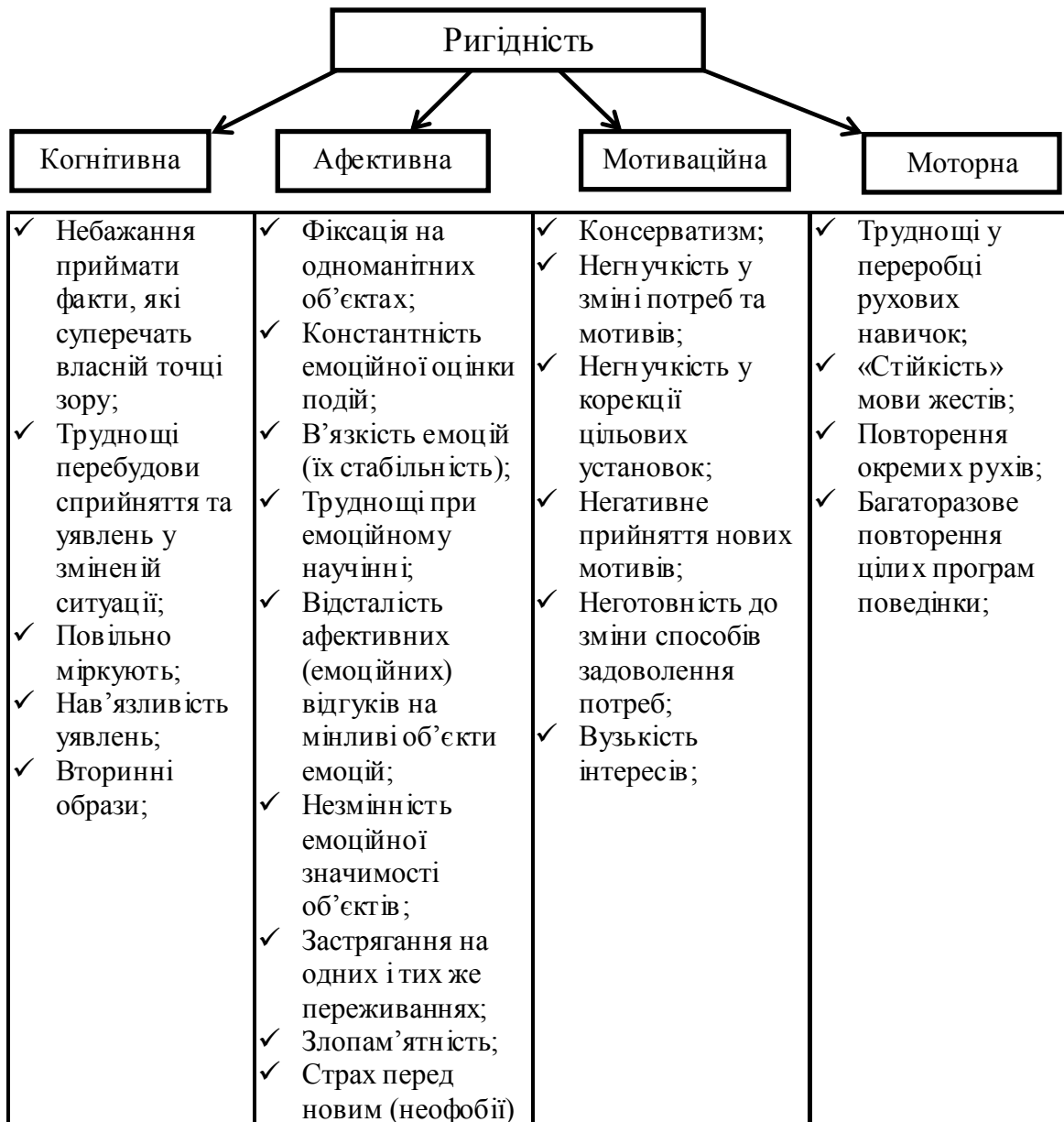
Соціальна ізоляція – це соціальне явище, при якому відбувається відторгнення людини від суспільства внаслідок припинення або різкого скорочення соціальних контактів і взаємин. Добровільна ізоляція людини відбувається за власним бажанням (фізична ізоляція) і переконання (замкнутість, скритність, недовіра при спілкуванні з людьми).

Самотність – стан і відчуття людини, що знаходиться в умовах реальної або уявної комунікативної депривації (ізоляції від інших людей, розриву соціальних зв'язків, відсутності значимого для нього спілкування, браку спілкування).

Розбіжність між бажаними та наявними соціальними взаємовідносинами американські дослідники Л. А. Пепло та Д. Перлман називають самотністю. Два види самотності.

1) самотність як емоційна ізоляція, пов'язана зі станом втрати або відсутності глибокої емоційної прив'язаності.

2) самотність як соціальна ізоляція, що походить із відсутності соціальних зв'язків.

✓	Нездатність коректувати програму дій у зв'язку з вимогами ситуації;
✓	Формування надцінних ідей (афективна, мотиваційна);
✓	Фіксовані форми поведінки (нав'язливість, ритуали, персеверації);
✓	Інертність нервових процесів.

Табл..Модель ригідності

Висновок

Поняття ригідність як конструкт поєднує особливості особистості та поведінки. Ригідність може проявлятися як реакція на певну ситуацію або як риса характеру.

Причиною розвитку дезадаптації може бути ригідна поведінка, яка ускладнює спілкування. Результатом є самоізоляція, самотність, соціальна ізоляція.

СТАВЛЕННЯ ДО СЕБЕ ТА ДО ІНШИХ ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ, СХИЛЬНИХ ДО ПЕРФЕКЦІОНІЗМУ

Тибор Ірина

Львівський національний університет імені І. Франка

Філософський факультет, кафедра психології

Науковий керівник: канд. психол. наук, доц. Карковська Р. І.

Сучасне суспільство спонукає особу бути досконалою у всіх сферах життя. Підтримувати цю ідею допомагають ЗМІ та модні тенденції. Це зумовило актуальність психологічних досліджень перфекціонізму як переконаності в тому, що вдосконалення, і власне, і інших є метою, до якої повинна прагнути людина.

В широкому розумінні цього значення перфекціонізм – прагнення до досконалості, а перфекціоніст – це людина, яка прагне бути досконалою у всіх сферах своєї життєдіяльності [1]. Інколи таке прагнення до досконалості супроводжується прагненням особи до конкуренції, до підтвердження власної унікальності, заздрістю, гнівом та соромом.

Перфекціоніст перебуває в напрузі, постійне бажання відповідати ідеалу впливає на його фізичний та психічний стан. Деякі дослідники перфекціонізму відзначили, що він може мати і позитивні, і негативні наслідки для особистості. Перфекціоністи уважні до деталей, це допомагає їм у досягненні добрих результатів. Високі вимоги до себе та бажання людини вдосконалити свій результат може допомогти їй стати професіоналом у професійній діяльності. Також перфекціоністи більше ніж інші схильні до самовдосконалення, адже бажання бути найкращим мотивує їх до саморозвитку.

Прагнення до досконалості є частиною людської природи, багато із нас підкорюють одну за одною все нові і нові вершини, які ведуть до

особистого успіху та соціального прогресу, і це є позитивним фактором, проте, доведене до межі воно більше шкодить, ніж допомагає [3]. Тал Бен – Шахар пояснив, що прагнення доводити все до досконалості призводить до постійних розчарувань і неможливості отримувати задоволення від повсякденної діяльності, а навіть ідеальна оцінка дарує тимчасове задоволення [3].

Оскільки відсутня однозначна оцінка перфекціонізму – він може мати і позитивні, і негативні вияви, ми вирішили виявити, як ставляться до себе та до інших особи, схильні до перфекціонізму. Для дослідження було обрано осіб юнацького віку. Адже юнацький вік є періодом активного формування самосвідомості та власного світогляду молодих людей; саме в цьому віці особі часто властиві максималізм і категоричність.

В емпіричному дослідженні взяли участь 58 студентів Львівського національного університету імені І. Франка. Вік досліджуваних становить від 18 до 21 року. Серед досліджуваних 50 осіб жіночої статі та 8 осіб чоловічої.

Для дослідження перфекціонізму, ми обрали «Опитувальник перфекціонізму А. Б. Холмогорової та Н. Г. Гаранян» та «Багатовимірну шкалу перфекціонізму П.Хюїта та Г. Флетта». Самоставлення ми вивчали з допомогою «Теста – опитувальника самоставлення В. В. Століна», а ставлення до інших за допомогою методики «Діагностики міжособистісних відносин Лірі».

Емпіричний матеріал опрацьовано з допомогою таких статистичних методів: кореляційний аналіз (лінійна кореляція за Пірсоном) та багатофакторний аналіз (методи дерева кластеризації та К-середніх).

Дані описової статистики показали, що у групі досліджуваних загальний показник перфекціонізму виражений ($M_e=163,5$; $M_o=154$) на середньому рівні.

Виявлено, що перфекціонізм орієнтований на інших обернено корелює із авторитарністю, егоїстичністю, агресивністю та домінуванням. Це означає, що досліджувані не намагаються домінувати над значущими людьми з близького оточення, від яких очікують досконалості. З цими людьми, особи схильні до перфекціонізму спілкуються без ворожості.

Встановлено прямий кореляційний зв'язок між шкалою «завищені вимоги до себе» і шкалами прийняття інших ($r = 0,38$; $p \leq 0,05$), домінування ($r = 0,41$; $p \leq 0,05$) та егоїстичність ($r = 0,33$; $p \leq 0,05$). Ці дані свідчать про те, що схильність надто вимогливо ставитись до себе пов'язана з прагненням займати лідерську позицію. Вимогливі до себе юнаки і дівчата намагаються відстоювати власні інтереси, інколи вдаючись до конкуренції, але їм властиве доброзичливе ставлення до оточуючих.

Особи юнацького віку, які орієнтуються на найуспішніших, є підозріливими ($r = 0,30$; $p \leq 0,05$) та не приймають інших ($r = -0,36$, $p \leq 0,05$). Це означає, що серед оточуючих, вони вибирають тільки тих людей, які варті їхньої уваги, всі інші люди для них є нецікавими.

На основі факторного аналізу виокремився фактор, до якого належать соціально приписаний перфекціонізм та обернені значення підозрливості, покірливості, залежності та страх відкидання. Особи із притаманними рисами цього фактору не відстороняються від світу, приймаючи його як щось чуже, а навпаки відкриті для спілкування із оточуючими. Ці особи є впевненими у своїх силах, виражають власну думку щодо навколишніх подій, мають власну позицію.

Отже, зважаючи на те, що загальний показник перфекціонізму виражений на середньому рівні, результати дослідження показали, що особи схильні до перфекціонізму ставляться до інших доброзичливо, без ворожості та зверхності, вони завжди відкриті для спілкування. Проте особи, які орієнтуються на результати більш успішніших людей, ніж вони самі, обмежують своє коло спілкування тільки значущими людьми.

Схильні до перфекціонізму хлопці та дівчата є впевненими в собі, вони мають власну думку, і готові її відстоювати. Також вони багато працюють, та прагнуть бути лідерами.

Література

1. Завада Т. Ю. Теоретичний аналіз перфекціонізму як психологічного феномена / Т. Завада / Проблеми сучасної психології. – 2012. – Вип. 16. – С. 367-378.
2. Ильин Е. П. Работа и личность. Трудоголизм, перфекционизм, лень / Е.П.Ильин. – СПб.: Питер, 2011. – 224 с.
3. Тал Бен-Шахар Парадокс перфекциониста. – СПб.: Москва, 2013. – 225с.

ВПЛИВ ТЕМПО-РИТМІЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ МУЗИКИ НА ПАМ'ЯТЬ ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Тимчук Ілона

Львівський національний університет імені Івана Франка
Філософський факультет, кафедра психології

Науковий керівник: канд. психол. наук, доц. Дідковська Л. І.

Від початку дослідження впливу музики на психіку людини, враховуючи донауковий період розвитку психології музики, орієнтація пізнавального інтересу щодо цього питання спрямовувалася на пошук причин взаємозв'язку музики та емоцій. В першу чергу це стосується дослідження взаємозв'язків музики з фізіологічними компонентами психіки. Сюди відноситься резонансна теорія слуху Г. Гельмгольца, який

вперше почав займатися дослідженням функцій і механізмів музичного слуху; тонпсихологія Е. Курта, який намагався поєднати фізіологію та акустику у дослідженні музичного слуху. Феноменологічними дослідженнями в сфері впливу музики на людину в цілому, а саме емоційного характеру цього впливу займалися відомі філософи: А. Шопенгауер, А. Лосєв.

Представники радянської школи музичної психології досліджували такі питання як особливості взаємозв'язку музики і психіки людини в контексті музичної діяльності. В цьому напрямі працювали Б. Теплов, Є. Назайкінський, В. Петрушин, В. Медушевський та інші.

На сучасному етапі розвитку музичної психології почали підніматися питання не лише сприймання музики, або її впливу на емоційну сферу особистості, а і вплив музики на пізнавальну сферу людини, зокрема такі психічні процеси як пам'ять, увага та мислення (І. Волженцева, Л. Глазунова, Н. Кайгородова). Тим не менш, можливо завдяки новизні питання, ця дослідницька тематика розроблена поки в контексті оцінки ефективності навчальної діяльності під впливом того чи іншого виду музичних стимулів. Недостатньо дослідженим на сьогодні є аспект безпосереднього впливу музики загалом, або окремих засобів музичної виразності, наприклад, темпо-ритмічної організації музики на пізнавальні психічні процеси. Прогалини наявні як у трактуванні психологічних взаємозв'язків функціонування пізнавальної психічної сфери та музики, так і у поясненні можливих фізіологічних механізмів такого зв'язку.

Метою нашого дослідження є перевірити наявність впливу музики з різною темпо-ритмічною організацією на пам'ять осіб юнацького віку. Основним припущенням є те, що швидкість запам'ятовування у осіб юнацького віку прямим чином корелює із темпом музичного стимулу, тобто швидкість запам'ятовування буде зростати після прослуховування музичної композиції швидкого темпу і, навпаки, знижуватиметься після прослуховування композиції повільного темпу.

Для перевірки висуненої гіпотези було сформовано факторний експериментальний план для двох незалежних змінних і двох рівнів незалежної змінної (2x2). Залежною змінною виступає швидкість запам'ятовування (№ повторення, після якого досліджуваний відтворює максимальну кількість слів). Незалежна змінна №1 – темп музичної композиції. Рівні незалежної змінної: швидкий темп, повільний темп. Всі інші складові композиції окрім темпу-ритмічної організації контролюються. Незалежна змінна №2 (суб'єктна) – наявність та відсутність музичної діяльності (музична освіта, аматорство).

Було сформовано дві експериментальні групи на основі суб'єктної змінної, умовно названі «музиканти» (10 осіб) і «не-музиканти» (11 осіб). Групи вирівнювалися за швидкістю запам'ятовування $r=0,76$ та темпом як структурною характеристикою темпераменту за В. М. Русаловим, де $r=0,59$.

Для виявлення достовірності зсуву у значеннях залежної змінної було використано непараметричний критерій Вілкоксона.

В результаті експерименту були виявлено, що у групі осіб без досвіду музичної діяльності швидкість запам'ятовування суттєво не змінюється як під впливом композиції зі швидким (0,61) так і повільним темпом (0,34). Зовсім іншою є ситуація в групі музикантів. Після прослуховування музичної композиції зі швидким темпом швидкість запам'ятовування досліджуваних зростає, що підтверджується рівнем значущості $p=0,024$, а після прослуховування композиції із повільним темпом – знижується при рівні значущості $p=0,027$.

Таким чином висунута гіпотеза підтверджується у групі осіб з присутнім досвідом музичної діяльності. Відповідно до теоретичних поглядів щодо функціонування пізнавальних психічних процесів динамічні характеристики пам'яті знаходяться у безпосередній залежності від модулюючих систем мозку, які здійснюють активуючий або інактивуючий вплив на кору головного мозку, що у свою чергу регулює швидкість протікання психічних процесів. Музична композиція реалізує свій вплив за рахунок виражальної здатності своїх структурних елементів, до яких в числі інших відносять темп і ритм.

Модулюючі системи мозку в сукупності з лімбічної системою наділені властивістю резонувати з зовнішніми ритмічними стимулами, які поступають від центрів аналізаторів. Таким зовнішнім стимулом виступає музика з характерним для неї ритмічним рисунком. Далі частота ритму, на який налаштувалися модулюючі системи, передається до гіпоталамо-гіпофізарній системі звідки одночасно спрямовується як до кори головного мозку, десинхронізуючи чи синхронізуючи відповідно ЕЕГ-ритми так і до вегетативної системи, що виявляється у відповідних змінах частоти серцевих скорочень, дихання тощо.

Процес впливу музики на психіку опосередковується особливостями сприймання музики. Очевидно, що сприймання музичної композиції музикантами і не музикантами має суттєві відмінності, які значимо позначаються і на характері впливу музичної композиції. Ці відмінності можуть бути зумовлені наявністю більшої кількості асоціативних зв'язків, пов'язаних з музичним стимулом у музикантів, ніж у не-музикантів, що зумовлює підвищену чутливість їх когнітивних процесів, зокрема пам'яті, до впливу музичного стимулу.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ З РІЗНИМИ УЯВЛЕННЯМИ ПРО ПРЕДСТАВНИКІВ СВОЄЇ ТА ІНШИХ ЕТНІЧНИХ ГРУП

Трофимлюк Анна

Львівський національний університет імені І. Франка
Філософський факультет, кафедра психології
Науковий керівник: канд. психол. наук, доц. Левус Н. І.

В суспільстві, яке насичене представниками різних етнічних груп, часто відчуваються серед жителів суперечності поглядів стосовно життя в країні, його населення, суспільних норм, правил, законів тощо. Особливо відчутними є ці суперечності, коли в країні є досить багато представників однієї за громадянством, але іншої за походженням, нації. Яскравим прикладом цього може слугувати Україна, в якій в даний момент існує суттєвий конфлікт між громадянами України, які хочуть зберегти цілісність країни і громадянами України (росіянами за походженням), які прагнуть повернутись до СРСР або ж, що реальніше, змінити своє громадянство на російське та приєднати частину територій України до Росії. Наше дослідження є досить актуальним у даній ситуації.

Об'єктом нашого дослідження виступають психологічні особливості старшокласників. Предметом дослідження є психологічні особливості україномовних та російськомовних старшокласників, що мають різні етнічні уявлення. Метою дослідження є теоретичне та практичне вивчення психологічних особливостей учнів, які відрізняються своїми уявленнями про представників своєї та інших етнічних груп.

Поняття етнічної ідентичності можна трактувати як ототожнення себе з певною етнічною групою. В свою чергу, етнічна толерантність – це певна соціальна цілісність, пов'язана з необхідністю визнання природної різноманітності людей, культур і народів. Етнічне ставлення – сприйняття традицій і цінностей чужої культури, ставлення до представників чужої культури і оцінка останньої.

Методики, використані в нашому дослідженні, наступні: «Шкала соціальної дистанції» Е. Богардуса; «Методика діагностики типів етнічної ідентичності» (ТЕІ) Г. У. Солдатової, С. В. Рижової; «Особистісний опитувальник 16 PF» Р. Кеттела (105 питань); «Кольоровий тест стосунків» А. Еткінда; «Методика дослідження самоставлення» С. Р. Пантелеєва. Також використовувалися методи обробки даних, спеціальні методи математичної статистики: порівняльний, кореляційний і факторний аналіз.

В ході нашого дослідження, ми виявили, що, чим менша дистанційованість досліджуваних із певною етнічною групою, тим на вищому шаблі для них знаходиться дана етнічна група посеред інших, до неї краще ставлення. Також, схильні до етнофанатизму старшокласники

дистанціюються від тих етнічних груп, до яких проявляють більш негативне ставлення. Ставлення старшокласників до представників етнічних груп знаходиться в залежності від самооцінки, ставлення до себе. Рівень зосередженості лише на своїй етнічній групі та неприйняття інших, віра у перевагу свого народу над іншими, залежить від рівня розвитку пізнавальних здібностей особи. Групі російськомовних старшокласників більш притаманно керуватись емоціями при формуванні уявлень про представників етнічних груп, аніж групі україномовних. Також, в групі російськомовних досліджуваних виявлено зв'язок схильності до творчості, рівня розвитку пізнавальних здібностей із етніцизмом (відходом від своєї соціальної ніші та пошуком інших не за етнічним критерієм).

Зважаючи на отримані результати, рекомендуємо враховувати різницю між психічними особливостями представників різних націй, схильностями, поглядами на життя, аби уникати певних конфронтаційних моментів, конфліктів тощо; вводити у педагогічний процес різних навчальних закладів факультативи та предмети, спрямовані на вивчення культур народів; також, робота з розвитку етнічної самосвідомості повинна поєднуватися з інтенсивною роботою щодо розвитку особистості молоді, виховання у неї самостійності та соціальної відповідальності.

Література

1. Акімов Д. Явища толерантності і мігрантофобії в умовах сучасної трудової міграції, «Віче», №20, 2009.
2. Стефаненко Т. Этнос. Культура. Этнопсихология, 3-е изд., испр. и доп. – М.: Аспект Пресс, 2004 – 368 с.
3. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність / Пер. з англійської П. Тарашука. – К.: Основи, 1994. – 224 с.

САМООЦІНКА ТА САМОСТАВЛЕННЯ ЯК ДЕТЕРМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОЗДІЙСНЕННЯ ОСІБ ЗРІЛОГО ВІКУ

Тхорів Надія

Львівський національний університет імені І. Франка
Філософський університет, кафедра психології
Науковий керівник: канд. психол. наук, доц. Штепа О. С.

Проблема самоздійснення особистості стає особливо актуальною в теперішній час у зв'язку із швидким розвитком і зміною сучасного суспільства. З однієї сторони, зараз світ пропонує необмежені можливості для людини в різних сферах діяльності. З іншої сторони, людина, яка намагається «йти в ногу із часом», може в якийсь момент

втратити себе, сенс свого існування, заплутатися у нескінченному потоці інформації і постійно змінюваному світі.

Дослідженням самоздійснення займалися такі вчені, як І. О. Логінова [5], І. А. Гуляс [2], О. І. Алонцева [1], І. С. Морозова [1] та ін. Особливу увагу професійному самоздійсненню особистості приділили О. М. Кокун [4] та Т.В.Завадська [3].

Узагальнюючи погляди різних вчених на проблему професійного самоздійснення, ми розглядатимемо самоздійснення як повне розкриття особистісного потенціалу у професії, розвиток та вдосконалення здібностей та професійних умінь, взаємопоєднання із професією та широке використання свого професійного досвіду.

На нашу думку, теоретична послідовність стадій професійного самоздійснення є наступною: 1) професійне самовизначення, 2) професійна ідентифікація, 3) професійна самореалізація та 4) професійна майстерність.

Припускаємо, що детермінантами професійного самоздійснення є самооцінка, самоствавлення та рівень домагань людини.

Актуальність емпіричного вивчення професійного самоздійснення зумовлена значущістю здійснення людиною себе і реалізації нею власних потенційних можливостей є найвищим життєвим завданням, яке ставить перед собою людина. Водночас у психологічній науці ця тема недостатньо вивчена і розроблена.

З метою виявлення зв'язку між професійним самоздійсненням та рівнем домагань особистості, ми провели дослідження, в якому взяла участь 81 особа. Це люди, які працюють в державних і приватних установах і займають різні посади. З них 59 жінок і 22 чоловіків віком від 20 до 59 років.

Діагностичний інструментарій дослідження: 1) Опитувальник професійного самоздійснення (О. М. Кокун), 2) Шкала професійної автономності, 3) Опитувальник мотиваційних джерел (Джон Е. Барбуто, Річард В. Сколл), 4) Опитувальник загальної компетентності (О. С. Штепа), 5) Опитувальник самоствавлення (В. Столін і С. Пантілеєв), 6) Визначення рівня самооцінки (за Г.А.Казанцевою), 7) Ціннісний опитувальник Ш. Шварца, 8) Рівень домагань.

В результаті дослідження було з'ясовано, що високий рівень професійного самоздійснення спостерігається у 7% досліджуваних, вищий за середній – у 35%, середній – у 41%, нижчий за середній – у 16% і низький рівень – у 1% досліджуваних (Рис.1).

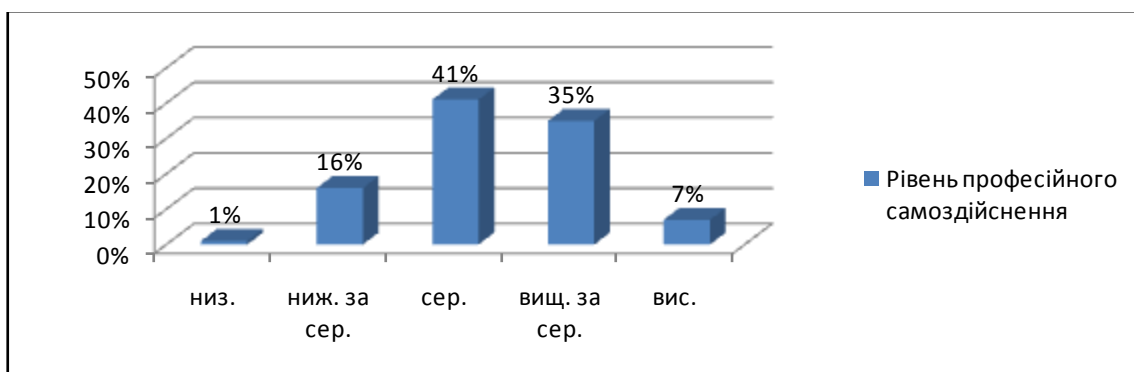

Рис. 1. Рівень професійного самоздійснення у групі досліджуваних.

Також за результатами дослідження виявлено, що дуже високий рівень домагань виявлено у 10% досліджуваних, у 36% – високий, у 28% – середній і в 26% – низький рівень домагань (Рис. 2).

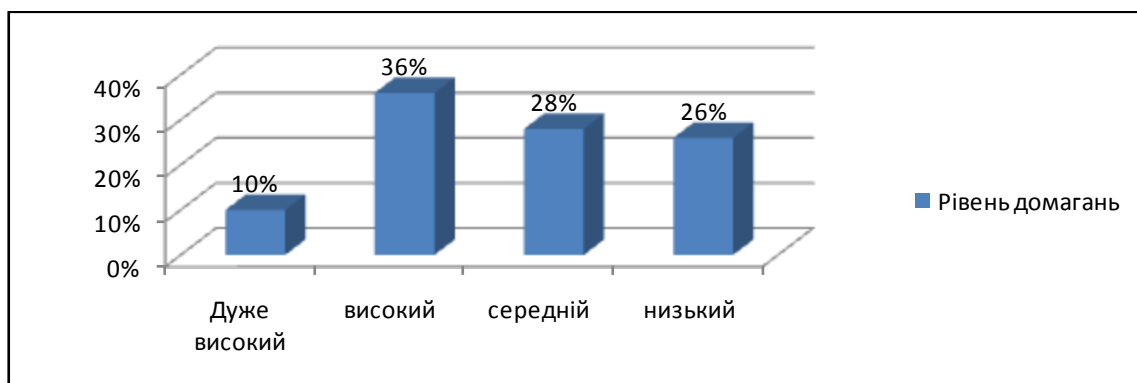

Рис.2. Рівень домагань у групі досліджуваних.

На основі кореляційного аналізу встановлено, що існує прямий зв'язок між рівнем професійного самоздійснення та рівнем домагань особистості ($r = 0,4$ при $p < 0,01$). Також нами було виявлено прямий зв'язок між рівнем професійного самоздійснення та самооставленням людини ($r = 0,4$ при $p < 0,01$) та рівнем самооцінки ($r = 0,5$ при $p < 0,01$).

Рівень професійного самоздійснення пов'язаний із високим рівнем домагань та високою самооцінкою особистості, а також загальним позитивним самооставленням.

Література

1. Алонцева А. И., Морозова И. С. Самоосуществление личности студентов на этапе вхождения в вуз / А. И. Алонцева, И. С. Морозова // Вестник КемГУ. – 2013. – №1. – С. 129-133.
2. Гуляс. І. А. Детермінанти самоздійснення особистості / І. А. Гуляс // Психологічні перспективи / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Ін-т соц. та політ. психології АПН України; гол. ред. Л. Засєкіна. – Луцьк, 2011. – Вип. 17. – С. 83-92.
3. Завадська Т. В. До питання професійного самоздійснення вихователя дошкільного навчального закладу // Актуальні проблеми

психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том V. – 2013. – С. 98-108.

4. Кокур О. М. Життєве та професійне самоздійснення як предмет дослідження сучасної психології / О.М. Кокур // Практична психологія та соціальна робота. – 2013. – № 9. – С. 1 – 5.

5. Логинова И. О. Психология жизненного самоосуществления: Монография / И. О. Логинова. – М.: Изд-во СГУ, 2009. – 279 с.

ОСОБЛИВОСТІ СЕКСУАЛЬНОСТІ ЖІНОК З РІЗНИМ САМОСТАВЛЕННЯМ

Устянич Софія

Львівський національний університет імені І. Франка
Філософський факультет, кафедра психології

Науковий керівник: канд. психол. наук, доц. Гупаловська В. А.

В психології, і в сексології зокрема, важливою є проблема дослідження сексуальності жінок. Тому постає питання про те, чи існує зв'язок сексуальності із самооцінкою жінок, та яку роль відіграє самоставлення у становленні та реалізації сексуальності жінок.

Досі немає єдиного конкретного визначення, яке б охоплювало усі аспекти феномену сексуальності. Питаннями сексуальності особистості цікавилось та займається багато вітчизняних та зарубіжних вчених: З. Фрейд, І. Кон, Л. Акімова, Н. Смахтіна, Г. Кочарян та інші. В літературі існує багато підходів до розгляду сексуальності, теорій, концепцій та моделей, виділено також аспекти сексуальності.

Сексуальність є одним з основних двигунів, які об'єднують людей. У біологічному сенсі статевий зв'язок слід розглядати як реалізацію людського прагнення до виходу за межі своєї індивідуальності і до об'єднання з навколишнім світом [4]. Труднощі у створенні справжнього зв'язку з іншою людиною є причиною сексуальних розладів, міжособистісних конфліктів і проблем у стосунках.

Сексуальність являє собою певною мірою рушійну силу соціальної активності людини, оскільки спрямована на досягнення не тільки сексуального задоволення, а й соціально-психологічного стану, що позначається як «щастя», підвищення якості життя. Переживання, пов'язані зі статтю, визначають вибір того чи іншого варіанту поведінки навіть у ситуаціях, свідомо не пов'язаних з сексуальними контактами у вузькому сенсі [1]. Також, сексуальність є фактором, що спонукає людей до спільної діяльності, є рушійною силою зближення і об'єднання людей, однією з основних складових сімейного життя.

Отже, сексуальність – це сукупність психічних і фізіологічних реакцій, переживань і вчинків, пов'язаних з проявом і задоволенням статевого потягу. Таким чином, сексуальність являє собою комплекс рис

і характеристик людини, з якого складно виділити одну, яка гарантує стовідсотковий успіх. Кожна особистість є унікальною і самобутньою, багатогранною і володіє своїм неповторним шармом.

Самооцінка жінки залежить від того, чи відчувається вона привабливо, сексуально, але на це відчуття може впливати дуже багато різних факторів, і вплив цей не завжди позитивний [5]. У так званій західній культурі спостерігалось табу не тільки на сексуальну реалізацію, але й на її дослідження [3]. Проте, були визначені сфери сексуальної реалізації у жінок: рівень сформованості статевої ідентичності (біогенний, соціогенний та поведінковий), сексуальні сценарії, сексуальні фантазії, сексуальна самооцінка, гендерні ролі та структура кохання за Стернбергом.

Сексуальність жінок залежить від самоствавлення рівно так, як самоствавлення залежить від сексуальності. У зрілому віці основну роль у становленні самоствавлення відіграє сексуальна привабливість [2]. У жінок вона багато в чому ґрунтується на привабливості їх зовнішності. З віком змінюються зони тіла, що впливають на оцінку жінкою її зовнішності. Зменшується значення постаті як показника зовнішності за рахунок підвищення ролі особи. Тому, часом жінки перестають стежити за фігурою, приділяючи велике значення косметиці, зачісці і т. п. [4].

З метою більш повного і змістовного розкриття теми особливостей сексуальності жінок та проблеми взаємозв'язку самооцінки жінок з їх сексуальністю і ролі самоствавлення в становленні та реалізації жіночої сексуальності було проведено дослідження, у якому взяли участь 84 жінки віком від 20 до 53 років. Для дослідження було використано сім методик, зокрема, методику для визначення установок до сексу Г. Айзенка, методику «Самооцінка фантазій», опитувальник «Шкала сексуальності», Гіссенський особистісний опитувальник, методику «Шкала суб'єктивного благополуччя», опитувальник для визначення рівня самооцінки Г.Н.Казанцевої та опитувальник самоствавлення В. В.Століна і С. Р. Пантілеєва. Метою роботи було виявлення особливостей сексуальності жінок та їх зв'язок із самоствавленням.

Було виявлено, що для незаміжніх жінок привабливість важливіша, ніж для заміжніх чи розлучених, задоволеність сексуальним життям тісно пов'язана із самоствавленням жінки, особливо з її самоповагою, а також із рівнем самооцінки, реалізованість сексуального життя жінки на даному етапі її життя прямо пов'язана з її ставленням до себе, і чим вищим є рівень освіти, тим важливішою для жінок є наявність успішної кар'єри та гармонійного сімейного життя.

Факторний аналіз поділив шкали на такі дві групи: «Задоволеність» (задоволеність сексуальним життям, своєю сексуальністю, здоров'ям, загальним благополуччям та собою (самоствавлення)) і «Сексуальне життя» (ставлення до сексу, вподобання, особливості сексуальності). За допомогою кластерного аналізу не

вдалось поділити групу досліджуваних на підгрупи за спільними показниками.

На основі порівняльного аналізу було виявлено відмінності між сексуальною задоволеністю у жінок з високим, середнім та низьким рівнями самооцінки, відмінності між сексуальною самооцінкою у жінок з різними показниками загального суб'єктивного благополуччя та значущої відмінності між сексуальною реалізованістю у жінок з різним ставленням до себе.

Отже, на основі отриманих результатів можна зробити висновок про те, що на жіночу сексуальність впливає дуже багато факторів, і ставлення до себе є одним з них.

Література

1. Акімова Л. Н. Психология сексуальности. – Одеса: СМІЛ, 2005. – 198с.
2. Кольшко А. М. Психология самоотношения: Учеб. пособие / А.М.Кольшко. – Гродно: ГрГУ, 2004. – 102 с.
3. Кон И. С. Мужская и женская сексуальность. – 2004. – 175 с.
4. Мастерс У., Джонсон В., Колодни Р. Основы сексологии. – М.: Мир, 1998. – 721 с.
5. Пантилеев С. Р. Самоотношение как эмоционально-оценочная система. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1991. – 100 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ В ОСІБ З МОТИВАЦІЄЮ ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ

Халак Ольга

Львівський національний університет імені І. Франка
Філософський факультет, кафедра психології

Науковий керівник: канд. психол. наук, доц. Сазонова О. В.

Однією з центральних проблем сучасної психології як в теоретичному плані, так і в прикладному є проблема прийняття рішень. Це пов'язано з тим, що процес прийняття рішень є вузловим моментом в структурі будь-якої свідомої дії, взятої окремо, і всієї поведінки та діяльності в цілому, оскільки суб'єкт завжди стоїть перед завданням вибору з деякого числа альтернатив або можливостей. Тому можна говорити про процес прийняття рішення як універсальну форму організації людської активності в будь-якій сфері життя.

Прийняття рішень знаходиться в центрі уваги таких психологів, як Карпов А. В., Корнілова Т. В., Канеман Д., Тверські А., Плаус С. та ін. Методологічним підґрунтям даного дослідження є суб'єктно-діяльнісний підхід до вивчення психіки людини (Рубінштейн С. Л., Брушлинський А. В., Абульханова-Славська К. А., Конопкін О. А. та ін.), згідно якого

механізми й процеси діяльності повинні розглядатися як такі, що ініціюються, здійснюються та регулюються суб'єктом, оскільки він є джерелом та відповідальним за власні дії.

В психологічній науці прийняття рішень традиційно розглядається як етап вольового акту, пов'язаний з вибором цілі і способу дії [1]. Загальноприйнятим є і те, що процес прийняття рішень є центральний на всіх рівнях переробки інформації та психічної регуляції в системі цілеспрямованої діяльності.

Вагомий вклад для більш системного розуміння психології прийняття рішень зробила Корнілова Т. В., яка розглядає теорію прийняття рішень як розвиток уявлень щодо мислення сучасної людини, що планує і реалізує свої дії, наголошує на особистісній обумовленості її виборів та виділяє моделі прийняття рішень, тобто схильності чи стратегії приймати рішення певним чином [3].

Прийняття рішення на власне діяльнісному рівні активності – це керований суб'єктом процес формування дій, спрямованих на розв'язання вихідного протиріччя проблемної ситуації на основі усвідомлення певної мети, альтернативних засобів її досягнення та відповідального вибору певного способу дій [4]. Таким чином, у контексті діяльнісного підходу прийняття рішень виступає процесом, в ході якого суб'єкт долає невизначеність за допомогою довільного оволодіння власною поведінкою і своєю психічною активністю.

Процеси прийняття рішень характеризуються яскраво вираженими індивідуальними відмінностями. Підходи до вирішення однакових проблем і рішення, прийняті різними людьми, можуть істотно відрізнятися. Крім того, реальні процеси, які показують, як люди приймають рішення в дійсності, мають суттєві відмінності від нормативних процесів, які демонструють їм, як потрібно приймати рішення. Дані відмінності можна пояснити за допомогою концепції особистих стилів прийняття рішень, як сукупність психологічних чинників, а також підходів та алгоритмів в процесі прийняття рішень. На практиці люди використовують різні стилі, проте один із них завжди є домінуючий.

Важливе прикладне значення в даному дослідженні має класифікація стилів прийняття рішення розроблена Janis I.L. та Mann L., що включила такі основні патерни копіngu, що пов'язані з прийняттям рішень:

1) ігнорування інформації про ризики втрат і продовження прямування по обраному курсу дій;

2) некритичне прийняття курсу дій, який є або найбільш «вираженим», або нав'язаним іншими;

3) захисне уникнення – через прокрастинацію, перекладання відповідальності і раціоналізацію сумнівних альтернатив;

4) гіперпильність (надпильність) – не включає інтелектуальний пошук виходу з дилеми, тобто імпульсивне прийняття рішень, що обіцяє

позбавлення від ситуації; в екстремальних формах – «паніка» у виборі між альтернативами;

5) пильність – уточнення цілей і завдань рішення та перегляд альтернатив, що пов'язані з пошуком інформації і оцінки перед вибором. Відповідно до моделі, пильність є єдиним копінгом, який дозволяє приймати раціональні рішення [5].

Діяльність людини зазвичай визначається сукупністю її мотивів, що знаходяться у певному співвідношенні один до одного за ступенем їхнього впливу на поведінку людини, тому мотиваційна структура людини може розглядатися як основа здійснення нею визначених дій та прийняття рішень. Одним з основних видів такої мотивації, що проявляється у різних сферах діяльності, виступає мотивація досягнення, яка визначає прагнення людини виконати справу на високому рівні скрізь, де є можливість проявити свою майстерність і здібності [2].

Таким чином, соціальна значущість проблеми прийняття рішень та недостатнє вивчення зв'язків між мотивацією досягнення успіху та стилем прийняття рішень визначає актуальність та перспективи для подальшого емпіричного дослідження.

Література

1. Большой психологический словарь / сост. и общ. ред. Б. Г. Мещеряков, В. П. Зинченко. – СПб.; М.: Прайм-Еврознак: ОЛМА-Пресс, 2004. – 666 с.
2. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы. – СПб.: Питер, 2002 – 512 с.
3. Корнилова Т. В. Психология риска и принятия решений. – М.: Аспект Пресс, 2003 – 285 с.
4. Чернобровкін В. М. Психологія прийняття педагогічних рішень: Автореф. дис. д-ра психол. наук / В. М. Чернобровкін; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2007. – 42 с.
5. Janis I. L. Decision making. A psychological analysis of conflict, choice, and commitment / I. L. Janis, L. Mann. – New York, London, 1977. – 488 p.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ЧАСУ В ОСІБ З РІЗНИМ РІВНЕМ ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ

Цибульська Катерина

Львівський національний університет імені І. Франка

Філософський факультет, кафедра психології

Науковий керівник: канд. психол. наук, доц. Волошок О. В.

Час визначають як нескінченне середовище, в якому відбувається зміна подій. Його можна назвати найбільшою цінністю людини, її головним ресурсом, що є не лише фізичною умовою її життя, а і певним внутрішньо організуючим фактором, що визначає для особистості як суб'єкта цілісність її життєвого процесу, динамічну єдність минулого, теперішнього і майбутнього в свідомості і діяльності. В свідомості і поведінці людини час набуває конкретного психологічного змісту.

Психологічний час – це суб'єктивний час, що переживається особистістю; час, який інтегрує в собі як об'єктивні часові відношення (природні та соціальні), так і суб'єктивне відображення цих відношень у процесі сприйняття змін, оцінки тривалості і послідовності подій, переживання окремих властивостей часу, формування цілісного ставлення особистості до часу її життя.[4]

Для трактування сутності психологічного часу використовуються поняття «відображення» та «переживання». Відображення як форма актуалізації часу ототожнюється із сприйманням часу – відображення об'єктивно існуючих часових властивостей явищ, що виражаються в тривалості, послідовності та швидкості. В процесі дослідження сприймання часу дається кількісна оцінка вказаних параметрів. Не зважаючи на певну суб'єктивну забарвленість образів сприймання, в такому розумінні опускаються фактори, пов'язані з унікальністю психологічного часу окремої людини, такі як рефлексія часу, ставлення до часу, співвідношення минулого, теперішнього і майбутнього в уявленнях людини.

Використання терміну «переживання» дозволяє наголосити на його процесуальності, а також суб'єктивній та емоційній забарвленості, здатності впливати на психічний стан людини. Переживання часу, що базується на сприйманні, є складнішим, значною мірою суб'єктивно забарвленим процесом. Воно передбачає не лише відтворення у психіці часових властивостей явищ, а й їх перетворення, аналіз, оцінку, створення системи уявлень та понять особистості про час, відповідно до яких людина організовує час власного життя, рефлексує щодо нього та творчо переосмислює.

Специфічні властивості часу в свідомості суб'єкта трактують відповідно до таких факторів: континуальність-дискретність, напруженість-ненапруженість, емоційна забарвленість (за Головахою Е. І, Кроніком А. А.) [3], активність, емоційне забарвлення, структура, величина, відчутність (за Васерманом) [1], неперервність-перервність,

об'єктивованість-суб'єктивованість, необоротність-оборотність, універсальність-локальність, темп, ритм, послідовність (за Яничевим П.І.) [5].

Інтегративною характеристикою психологічного часу є часова перспектива – системи уявлень особистості про минуле, теперішнє і майбутнє у їх взаємозв'язку як нерозривних складових її життєвого шляху. Часова перспектива є регулятором організації часу власного життя особистістю та певною мірою співвідноситься із часовою компетентністю – інтегральна характеристика особистості, що включає в себе не тільки сукупність знань, вмінь та навичок, забезпечення продуктивної реалізації алгоритму діяльності в часі, але і систему внутрішніх психологічних параметрів, які завжди усвідомлюються людиною.

В умовах стрімкого науково-технічного прогресу в життя соціуму та особистості проникають новітні технології, серед яких особливе місце займає Інтернет. Створена ним віртуальна реальність має свій, відмінний від реального простір і час, які в силу своїх специфічних властивостей є досить привабливими для особи, що часто не справляється з вимогами реального світу і надає перевагу віртуальному. Це сприяє виникненню патологічного потягу до Всесвітньої мережі – Інтернет-залежності.

Інтернет-залежність – це патологічна, непереборна тяга до використання мережі Інтернет, яка виникає під впливом об'єктивних чинників, що пов'язані із специфічними особливостями віртуального середовища та комунікації в мережі; певних індивідуально-типологічних характеристик особистості, що є необхідною умовою виникнення інтернет-адикції; та соціально-психологічних чинників. Діагностичні критерії цього розладу загалом відповідають критеріям DSM-IV для нехімічних залежностей.

Особливо привабливим для людини є час протікання подій віртуальної реальності. Віртуальний час – це суб'єктивний час усвідомлення і переживання людиною віртуальних подій і процесів. Віртуальна реальність дозволяє маніпулювати з часом, підпорядковуючи його волі користувача. Віртуальний час характеризується «неуніверсальністю» (специфічністю), дискретністю – поєднанням лінійного та циклічного часу, оборотністю, безмежністю, нерівномірністю протікання. У віртуальній реальності межі світу розсуваються, перестають бути перешкодою [2].

У зв'язку з тим, що особи, яким притаманна Інтернет-залежність, надають перевагу віртуальному світу, переживання часових характеристик якого відрізняється від переживання часу реальності, вважаємо за потрібне провести емпіричне дослідження, яке дозволить виявити, проаналізувати та узагальнити специфічні особливості переживання часу осіб з різними рівнями Інтернет-адикції, що є актуальною проблемою сьогодення.

Література

1. Вассерман Л. И. Семантический дифференциал времени как метод психологической диагностики личности при депрессивных расстройствах. – СПб.: СПб НИПНИ им. В.М.Бехтерева, 2005. – 27 с.
2. Галкин К. Ю. Темпоральная концепция виртуальной аддикции. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.grazuma.ru/articles/2/71/>
3. Головаха Е. И., Кроник А. А. Психологическое время личности. – К: Наукова думка, 1984. – 130 с.
4. Ральникова И. А. Субъективное переживание времени личностью как предмет научно-психологического исследования // Известия Алтайского государственного университета. – 2001. – №2. – С. 57-62.
5. Яничев П. И. Психология отражения и переживания времени: Актуальные проблемы // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – 2007. – Т.9, Вып. №42 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/psihologiya-otrazheniya-i-perezhivaniya-vremeni-aktualnye-problemy>

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ТЯЖІННЯ ДО БІДНОСТІ У СТУДЕНТІВ

Шульц Наталя

Львівський національний університет імені І. Франка

Філософський факультет, кафедра психології

Науковий керівник: канд. філос. наук, доц. Грабовська С. Л.

Бідність – багатовимірне явище, яке укладає в собі нездатність задовольняти базові потреби людей, відсутність контролю над ресурсами. Бідність робить величезний вплив як на фізичне, так і на психічне здоров'я людей [1]. Тяжіння до бідності – схильність людини бути бідною. Психологічна бідність – це відносний вибір людини: бути бідним, чи спробувати перестати бути ним. Як писала С.С. Ярошенко, що бідність – це проблема вибору життєвої стратегії [5]. А на думку В. Васютинського – головна проблема психології бідності не в тому, чому людина бідна, а в тому, чому вона не хоче перестати бути бідною. Бідні люди, як правило, вирізняються тим, що вони пасивніші, залежніші, менш цілеспрямовані, менш життєздатні, вони більше йдуть за волею обставин, не протидіючи їм, не мають внутрішніх сил організувати своє життя так, щоб подолати скрутні обставини, їм не властиве внутрішнє бажання принципово змінити своє життя, бракує інтересу до майбутнього [2, 3, 4].

Провівши дослідження, отримали такі результати; студенти, які навчаються на денній формі навчання у більшій мірі схильні до бідності, ніж студенти-заочники. Такі результати можуть бути пов'язані з тим, що особи, які навчаються на заочній формі навчання, мають уже досвід роботи, і переважна більшість з них працюють, тому більш досвідчені і розвинені у економічній сфері, а студенти денного навчання більше приділяють часу навчанню, мало хто працює, в економічній сфері вони в більшості залежні від батьків, тому у них є схильність тяжіти до бідності, адже зараз вони не мають певного життєвого досвіду. Люди, що тяжіють до бідності, мають меншу задоволеність життям, менш активні у досягненні мети, такі люди можуть мати низьку мотивацію для здійснення власних життєвих планів. Також людина, що тяжіє до бідності, може не мати конкретних цілей, не говорячи вже про відсутність шляхів досягнення цих цілей. На тяжіння до бідності впливає освіта матері: чим вища освіта матері, тим менше людина тяжіє до бідності. Можемо сказати що на тяжіння до бідності впливає багато психологічних факторів.

Висновки: отже, на рівень тяжіння до бідності впливає освіта, особливості характеру, організованість, загальна задоволеність життям, а також освіта батьків, найбільше матері. Для того, щоб не тяжіти до бідності, потрібно вдосконалюватися, постійно розвиватися, бути впевненим у своїх можливостях та покладатися на себе.

Література

1. Townsend, P. (1979) *Poverty in the United Kingdom*. London: Penguin.).
2. Васютинський В. О. Культура бідності: соціально-психологічний зміст та інструментарій дослідження // Актуальні проблеми психології: Зб. наук. праць Ін-ту психол. ім. Г.С.Костюка НАПН України. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. – Т. XI. – Соціальна психологія. – Вип. 6. – Кн. 1. – С. 119–128.
3. Васютинський В.О. Інститут соціальної та політичної психології НАПН України особливості комунікативних орієнтацій осіб, які психологічно тяжіють до бідності
4. Васютинський, В. О. Ціннісно-орієнтаційні уподобання молоді з різним рівнем матеріальної забезпеченості / В. О. Васютинський // Психологічні перспективи / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Ін-т соц. та політ. психології АПН України ; [редкол.: Л. Засєкіна (голов. ред.) та ін.]. – Луцьк, 2012. – Вип. 19. – С. 78-84.
5. Ярошенко С. С. Теоретические модели бедности. / С.С.Ярошенко. // Рубеж. 1996. – № 8-9. – С. 123-140.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СЕНСОЖИТТЄВИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ

Ярославський Вячеслав

Львівський національний університет імені І. Франка

Філософський факультет, кафедра психології

Науковий керівник: канд. психол. наук, доц. Баклицький І. О.

Студентство – це період у становленні людини, коли особистість виходить на нові рубежі осмислення світу, активно засвоює, відтворює соціальний зміст (норми, соціальні ролі), що відповідає процесу соціалізації, і одночасно трансформує цей зміст в сенсовні утворення, спочатку на рівні особистісних сенсів, далі на рівні більш стійких утворень. Ці трансформації здійснюються в процесі нормотворчості, соціально-рольового експериментування, результатом якого є індивідуальна система сенсів, що конструює самобутність, неповторність, унікальність особистості.

Сенсожиттєві орієнтації формуються в соціокультурному середовищі при засвоєнні соціального досвіду. Вони проявляються в цілях, ідеалах, переконаннях, інтересах та інших аспектах свідомості особистості і направляють поведінку і особистісний розвиток, визначають вибір життєвого шляху, самовизначення людини, визначаючи її потенціал в сьогоденні і майбутньому. Вони дозволяють судити про осмисленість, насиченість життя. Від цих орієнтирів залежить не тільки існування конкретної людини, але і всього суспільства людей.

Дослідження питання сенсожиттєвих орієнтацій пов'язане з іменами А.Адлера, В. Франкла, К. Ясперса, Л. С. Виготського, С. Л. Рубінштейна, Б.С.Братуся, І. А. Васильєва, Ф. Е. Василюка, Б. В. Зейгарника, Д. О. Леонтьєва. На сучасному етапі найбільш популярними є два підходи до вивчення цього питання: екзистенційно-гуманістичний (В. Франкл, К Ясперс), який трактує осмисленість життя та пошук сенсу як ключовий мотив життя людини та необхідну умову розвитку особистості; та процесуально-динамічний підхід (Б. С. Братусь, Д.О.Леонтьєв, Ф. Є. Василюк) який розглядає сенс життя як психологічний спосіб усвідомлення та переживання процесу життєдіяльності, міру задоволеності ним та оцінку його результатів.

Сенс життя, як і система розкритих в ньому цінностей, є ієрархічно організованим і динамічним утворенням. Особистісні цінності можуть істотно відрізнитися за ступенем значущості та органічності для суб'єкта, за стійкістю та мінливістю, інтимністю та глибиною засвоєння, широтою і узагальненістю, а головне – вони по-різному поєднуються, співіснують або конфліктують, і так чи інакше, інтегруються в ціннісній системі.

Складна ієрархічна структура сенсожиттєвих орієнтацій характеризує цей феномен як такий, що має двосторонні зв'язки із світоглядом особистості, її мотивацією та поведінкою. Проаналізувавши

цей взаємовплив, можна виділити ряд факторів, що впливають на формування сенсожиттєвих орієнтацій.

Перш за все ці фактори можна розділити на соціальні (зовнішні), та особистісні (внутрішні). Хоча такий розподіл і буде досить умовним, оскільки важливо пам'ятати, що фактори, які детермінують формування сенсожиттєвих орієнтацій діють у своїй єдності і повністю відокремити вплив якогось конкретного фактора від іншого практично неможливо.

Одним із головних зовнішніх факторів, що впливає на формування сенсожиттєвих орієнтацій людини є її біографія. Умови, в яких проживала людина, її виховання, трудова діяльність, життєві події, які вона пережила, є тим матеріалом, з якого формується світогляд людини.

Важливе місце у формуванні сенсожиттєвих орієнтацій відіграє соціальне оточення особистості, її відносини з референтною групою та роль, яку особистість відіграє у групі. Так, в результаті дослідження, проведеного Чулковою М. А. було виявлено, що існує взаємозв'язок між соціальним статусом у групі та сенсожиттєвими орієнтаціями.

Російський дослідник Ф. Є. Василюк вважає, що усвідомлюваність сенсу життя пов'язана з переживанням кризових ситуацій. Під кризовою ситуацією він розуміє переживання особистістю стану, при якому старі «ціннісні визначники» вже вичерпали себе, а нові ще не сформовані. Кризова ситуація характеризується станом «неможливості», який визначається нездатністю наявних у суб'єкта типів активності впоратися з наявними зовнішніми та внутрішніми умовами життєдіяльності.

Аналіз наукової літератури, присвяченої питанню сенсожиттєвих орієнтацій дозволяє зробити висновок, що багато дослідників схильні вважати ціннісну систему особистості фундаментом, на якому формуються сенсожиттєві орієнтації. І оскільки підґрунтям для виникнення ціннісних орієнтацій є соціальні установки, то в контексті внутрішніх детермінант сенсожиттєвих орієнтацій доречно буде говорити про тріаду соціальні установки – ціннісні орієнтації – сенсожиттєві орієнтації.

Поняття «соціальна установка» означає загальну орієнтацію людини на певний соціальний об'єкт, яка передуює дії та виражає схильність діяти певним чином відносно цього об'єкту.

Установки з ціннісними орієнтаціями особистості об'єднують спільний для них стан готовності. Як пише О. М. Краснорядцева, «готовність чинити тим чи іншим чином вже містить у собі оцінку, а оцінювання передбачає установку як готовність певним чином реалізувати цінності». У той же час число цінностей, якими може володіти індивід, значно менше, ніж число установок, пов'язаних з конкретними ситуаціями. Більшість вітчизняних авторів дотримуються точки зору, що саме цінності визначають основні якісні характеристики установки, маючи велику суб'єктивну значущість, а не навпаки.

Ряд авторів вважають, що ціннісні утворення є базою для формування системи особистісних сенсів. Так, за В. Франклом, людина

знаходить сенс життя, переживаючи певні цінності. Ф. Е. Василюк пише, що сенс є межовим утворенням, в якому сходяться ідеальне і реальне, життєві цінності та можливості їх реалізації. Сенс, як цілісна сукупність життєвих відносин є свого роду продуктом ціннісної системи особистості. Д. А. Леонтьєв стверджує, що особистісні цінності є одночасно і джерелами, і носіями значущих для людини сенсів.

Таким чином, до зовнішніх факторів, що впливають на формування сенсожиттєвих орієнтацій можна віднести факти біографії, соціальне оточення, соціальний статус та обраний вид професійної діяльності особи. До внутрішніх – особистісні особливості людини, ціннісні орієнтації та соціально-психологічні установки.

Наукове видання

ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ

Тези XII науково-практичної конференції
студентів та молодих вчених

Львів, 14-15 травня 2015 року